

TEFSİR USULÜ

A.TEFSİR

- ➔ Tefsir kelimesi تفسر ve taklip tarikiyle تفسر kökünden gelen tef'îl vezninde bir masdardır.
  - ❖ İki kelimedede anlam bakımından benzerlikler taşır (ortaya çıkarma anlamı)
- ➔ **Sözlükte:** Bir şeyi açıklamak, ortaya çıkarmak ve üzeri örtülü birşeyi açmak manalarına gelir.
- ➔ **Tefsir kelimesi :** Bir lafızdan kastedilen anlamı ortaya çıkarmaktır. Kur'an'la ilgili olduğunda Kur'an lafızlarındaki murad-ı ilahîyi ortaya koymak demektir.
- ➔ Ashab döneminde tefsir lafzı Allah ve Hz. Peygamber'in beyanları için söz konusu iken daha sonraları sahâbe açıklamalarını da içine almaya başladı.
  - ❖ **Çünkü** onlar Kur'ân'ın inişine şahit olmuşlar, hükümlerle sebepler arasındaki münasebeti iyi kavramışlardı.

B.USÛL

- ➔ Asl kelimesinin çoğuludur.
  - ❖ **Sözlükte:** temel, esas, dayanak ve kök manasına gelir ayrıca kâide ve delil anlamlarında vardır.
  - ❖ **Terim olarak:** hükmü tek başına sabit olup, başkasının kendi üzerine bina edildiği şey
- ➔ **Usûl :** herhangi bir ilim dalıyla alakalı bilgilerin sistemli bir şekilde yerleştirilmesinde kullanılan belli esas ve metodlar
  - ❖ Tefsir usûlü bir ilim olarak Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanması bağlamında bir takım temel ilke ve yöntemler ortaya koymakta ve bunların nasıl kullanılması gerektiği noktasında bilgiler vermektedir.

C.TEFSİR USÛLÜNÜN GAYESİ

1. Kur'ân âyetlerini çeşitli yönleriyle ele alıp incelemek
2. Kur'ân'ın anlaşılmasına yardımcı olmak

II.TEFSİR USULÜ KAYNAKLARI

1. Bedreddin ez-Zerkeşi (794/1392), el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân
2. Muhyiddin el-Kâfiyecî (879/1478), et-Teysîr fi Kavâidi İlmi't-Tefsîr
3. Celalüddîn es-Suyûtî (911/1506), el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân
4. Şah Veliyyullâh ed-Dihlevî (1176/1764), el-Fevzü'l-Kebîr fi Usûli't-Tefsîr
5. Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî (1367/1948), Menâhîlu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân
6. Subhî es-Salih (1986), Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân
7. Mennâ el-Kattân, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân
8. Muhammed Ali es-Sâbûnî, et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'ân

TEFSİR ÇEŞİTLERİ

A) **RİVAYET TEFSİRİ:** Kur'an Hz.Peygamberin Sünnetine, Seleften Nakledilen Haberlere, Arap Dili Ve Cahiliye Arap Şiirine Dayanan Tefsirdir

Bazı Rivayet Tefsirleri:

1. İbn Cerir Et-Taberi: Camiu'l Beyan Te'vili'l Kuran
2. Ebu'l-Leys Es-Semerkandi : Tefsiru'l-Kur'ani'l Azim
3. Ebu İshak Es-Sa'lebi : El-Keşf Ve'l-Beyan
4. El-Bağavi : Me'alimu't-Tenzil
5. İbn Atiyye El-Endülûsi : El-Muhareru'l-Veciz Fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz
6. İbn Kesir : Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim
7. Es-Se'alibi : El-Cevahiru'l-Hisan Fi Tefsisiri'l-Kurn
8. Es-Suuti : Ed-Dürü'l-Mensur Fi't-Tefsir Bi'l-Mes'sur
9. El-Kasimi : Mehasinu't-Te'vil

B)**DİRAYET TEFSİRİ:** Yalnızca Rivayetlere Bağlı Kalmayıp Dil,Edebiyat Ve Çeşitli Limlere Dayanılarak Yapılan Tefsirdir.

Bazı Dirayet Tefsirleri:

1. **Ez-Zemahşeri** : El Keşşaf An Hakaiki't Tenzil
2. **Er Razi** : Mefatihul Gayb
3. **El Beydavi** : Envaru't Tenzil Ve Esraru't Te'vil
4. **En Nefesi** : Medariku't Tenzil Ve Hakaiku't Te'vil
5. **El-Hazin** : Lebabu't Te'vil Fi Me'ani't Tenzil
6. **Ebu Hayyan** : El Bahru'l Muhit
7. **Hatib Eş Şirbini** : Es-Siracu'l-Münir
8. **Ebu's-Suud Efendi** : İrşadu'l Akli's-Selim İla Mezaye'l Kur'ani'l Kerim
9. **El Alusi** : Rehu'l Me'ani
10. **Reşit Rıza** : Tefsiru'l Menar
11. **Elmahlı Muhammed Hamdi Yazır** : Hak Dini Kur'an Dili
12. **El-Meraği** : Tefsiru'l-Meraği
13. **Ebu'l-Ala El-Mevdudi** : Tefhimu'l-Kur'an

C) NİTELİKLERE GÖRE TEFSİRLER:

1. Mezhebi Tefsirler

- ✓ Herhangir bir meshebin görüşünü esas alarak yapılan tefsire denir.
  - ❖ Cubbai, Belhi, İsfehani, Hemedani, Zemahşeri ve Zehebi Mu'tezile'nin; Muhken el Havari, Muhammed bin Yusuf Itfiyyiş Hariciler'in; Kummi, Tusi, Tabressi, Tabatabai, Necefi ise Şia'nın meşhur müfessirlerindedir.

2. İlmi Tefsir Ekolü:

- ✓ Kur'an metnindeki ilmi istılahları açıklamaya, onlardan çeşitli ilimleri ve felsefi görüşleri çıkarmaya çalışan tefsir şekline ilmi/bilimsel tefsir denir.
  - ❖ Bu tefsir hareketi dirayet tefsirinin ortaya çıkışıyla başlamış olsa bile Gazali ile sistemleşmeye başladığı söylenebilir.

3. İşari/Tasavvufi Tefsir Ekolü

✓ İşari tefsir “yalnız tasavvuf erbabına açılan ve zahir mana ile bağdaştırılması mümkün olan birtakım gizli anlamlara ve işaretlere göre Kur’an’ı tefsir etmek “ demektir. Bu tefsir sufının kendi fikirlerine değil, bulunduğu makam itibariyle kalbine doğan ilham ve işaretlere dayanır.

❖ Vahidi, şatıbi, Zerkeşi gibi âlimler bu tür tefsiri eleştirmişlerdir.

❖ Tusteri, şirazi, İbnul Arabi, Sadreddin Konevi, Nisaburi, Kuşeyri, , Molla Fenari önemli sufi müfessirlerdendir.

4. İctimai Tefsir Ekolü

✓ Bu tefsir, Kur’an’ı tefsir ederken onun hidayet yönünü konu edinen ve çağın toplumsal sorunlarının Kur’an âyetleri ışığında çözümlenmesi gerektiğini savunan bir yaklaşım tarzı olarak tarif edilebilir.

❖ Ekolün kurucusu olarak kabul edilen Muhammed Abduh, “Hedeflediğimiz tefsir insanlığı dünya ve ahiret mutluluğuna götüren bir din olması yönüyle Kur’an’ı anlamaktır. Tefsirde en üstün hedef budur” der.

❖ Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Seyyid Kutup, Said Havva, Mevdudi bu ekolün önde gelen kişilerindendir.

5. Fıkhi Tefsir Ekolü

✓ Fıkhi tefsir, Kur’an’ın amel yani ibadat ve muamelat yönleri ile meşgul olan, bu konu ile ilgili âyetleri açıklayan ve onlardan hükümler çıkarmaya çalışan bir tefsir koludur. Gayesi, Kur’an’ın ihtiva ettiği ameli hükümleri, kaide ve prensipleri ortaya çıkarıp açıklayarak, nasıl uygulanacaklarını göstererek insanların dünya ve ahiret saadetini temin etmektir.

- ❖ Günümüze kadar ulaşan ilk fihri tefsiri yazan Mukatil bin Süleyman'dan sonra Şafii, Tahavi, Cessas, İbn Arabi, Kurtubi gibi âlimler meşhur ahkâm müfessirleri arasında yerini almıştır.

6. Filolojik Tefsir Ekolü

- ✓ Konu olarak Kur'an dilini ele alan ve filolojik yönden Kur'an'ı inceleyen bir yaklaşım tarzıdır. Bu eserler genellikle "Garibu'l-Kur'an" adıyla ortaya çıkmış ve yaygınlık kazanmıştır.
  - ❖ Bu tefsir hareketi Kur'ani lafızların Kur'an bütünlüğü içinde ele alınmamış olması, Kur'an'ı Kur'an'la tefsir yaklaşımını terk etmesi sebebiyle birçok lafzın algılanmasında ve anlaşılmasında atomik sistemi ortaya çıkarmış ve anlam bütünlüğünü ortaya koyamamış olması sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır.
  - ❖ İmam Şafii, Ebu Ubeyde, Ahfeş, Ferra, İbn Kuteybe, Zemaşeri vs. önde gelen müfessirlerindedir.

7. Edebi Tefsir Ekolü

- ✓ Bu ekolün kurucusu kabul edilen Emin el-Huli şöyle der: "Çağımızda tefsirin ilk hedefi salt edebidir. Tefsirde amaç ne olursa olsun bundan sonra gelir ve buna dayanır."
  - ❖ "Kur'an'ın ilk muhataplarının anladığı şekilde onun kavranması gerektiği" de onun sıkça vurguladığı bir ilkedir.
  - ❖ Huli'nin eşi ve takipçisi Aişe Abdurrahman, M. Ahmed Halefullah, Tahir bin Aşur vs. bu eğitime mensup olanların ileri gelenlerindedir.

8. Konulu Tefsir Ekolü

- ✓ Edebi tefsir ekolü içinde de mütalaa edilebilecek olan bu tefsir çeşidi “Kur’an’da işlenen konulardan herhangi birine dair âyetleri bütüncül bir bakış açısıyla göz önünde bulundurarak Kur’an’ın o konudaki görüşünü ortaya koyma çabasıdır. Burada öncelikle bir konu veya kavram ele alınır, sonra nüzul sırasına göre âyetler tesbit edilerek bir araya getirilir.

❖ T. İzutsu’nun “Kur’an’da Dini ve Ahlâki Kavramlar”, M. el-Behiy’in “İnanç ve Amelde Kur’ani Kavramlar”, Mevduği’nin “Kur’an’a Göre Dört Terim” ve Fazlurrahman’ın “ Ana Konularıyla Kur’an” adlı eserleri bu yöntemin ilk ve ciddi örneklerindedir.

9. Modernist Tefsir Ekolü

- ✓ Ekolün kurucusu olan Ahmed Han, ilk dönemlerinde geleneğe karşı fikirlerinin oluşmasında etkili olan Şah Veliyullah Dihlevi’nin etkisindeyken zamanla onun çizgisinden ayrılmış, tamamen modernist bir yapıya bürünerek XIX. Asır Avrupa akılcılığı ve tabiat felsefesinin etkisinde bir yol izlemeye başlamıştır. Ona göre belli bir inancı kabul etmede asıl ölçütü, çağdaş bilim ve tabiat kanunları vermelidir.

❖ Ahmed Han, Kur’an’ın en mükemmel ve değişmez prensipleri ihtiva ettiğini kabul etmekle birlikte, ona göre Kur’an’ın ihtiva ettiği her şey dini değildir, ayrıca hadisler de ilk üç asırda oluşan gelenekler demetidir.

10. İlhadi Tefsir Ekolü

- ✓ İster Müslüman görünsün isterse İslâm’dan rücu etsin, isterse başka bir inancın mensubu olsun, hak ve hakikatten sapma suretiyle İslâm’ı gönüllerden silmek gayesiyle Kur’an’ı ve İslâmi asılları tahrip, tebdil, tahrif etme, nassların üzerinde şüphe uyandırma, onları inkâra yönelme, dini emirlere muhalefette bulunma faaliyetlerine “ilhad” ve bu faaliyetin içinde bulunanlara “mülhid” denir.

❖ Tefsir tarihinde ilk sapma hareketi Şiiiliğin bazı kolları arasında ortaya çıkar. Mesela Sebeiyye fırkası ra’d’ı (gök gürültüsü)

Hiz. Ali'nin sesi olarak, Bâtını kol da Kâbe'yi nebi; kapısını
Hz. Ali olarak yorumlamıştır.

❖ Çağımızda da Mansur Fehmi, Cemil Sena gibi kişiler bu
ekolün mensuplarıdır. Taha Hüseyin'i de ilhadi tefsir
yaptığı iddiasıyla tenkid edenler vardır.

11. Felsefi Tefsir Ekolü

- ✓ İslâm'da felsefe hareketi Abbasiler devrinde tercüme faaliyeti ile
başlamıştır. Bu hareket aynı zamanda tasavvuf hareketinin de
sistemleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. İslâm'da aslolanın din ve
Kur'an olduğu ve her şeyin ona yönelmesi gerektiği halde zamanla
gayrı-samimi bazı kişiler veya fırkalar Kur'an'ı felsefi görüşlerine
hizmet eder hale getirmek istemişlerdir.
- ❖ Bu yola İbn Sina ve Farabi zaman zaman başvurmuş, İbn Rüşd ise daha
ziyade dinle felsefenin amaçlarını uzlaştırma çabası gütmüştür. İbn
Arabi de felsefi düşünceyle tasavvufi düşünceyi birleştiren bir bilim
adamıdır

KUR'ÂN'IN METİNLEŞME SÜRECİ

I.GENEL OLARAK VAHİY

- ➔ Vahiy iki varlık arasında vuku bulan bir olaydır.
- ➔ Kendisine iletilen yani peygamber açısından sübjektif bir tecrübe olmakla birlikte, insanlara iletildiği andan itibaren objektifleşen, umûmîleşen bir olgu halini almaktadır.
- ➔ **Vahyin özelliği:** bütün insanlara karşı eşit mesafede olması

❖ İnsanlara inanıp inanmama hürriyeti verilmiştir => istediği gibi kullanmada kapasite ve yetenekte

A.VAHYİN TANIMI

- ➔ *Vahyin kurumsallaşmış kısmı:*

❖ Allah Teâlâ'nın peygamberleri aracılığıyla insanlara mesaj iletmesi şeklinde telakki edilmiştir.

- ➔ *Vahyin genel boyutu:*

❖ Yüce Allah'ın bütün varlıklara, yaratılış düzenine uygun hareket tarzlarını belirlemesidir.

- ➔ *وحي* fiilinin masdarı olan vahiy lafzı:

- ❖ **Sözlükte:** gizli ve süratli bir şekilde bildirmek, ilhâm etmek, imâ ve işaret etmek, fısıldamak, emretmek, telkin etmek, yazmak ve vesvese vermek gibi manalara gelmektedir.
- ❖ **Kavram olarak:** Yüce Allah'ın genel olarak varlıklara hareket tarzlarını bildirmesi, özel olarak da insanlara ulaştırmak istediği ilâhî emir, yasak ve haberlerin tümünü **vasıtalı veya vasıtasız** bir tarzda, gizli ve süratli bir yolla peygamberlerine iletmesi.

✓ Vahyin başlangıç noktasında Allah, bitiş noktasında ise varlıklar (insanlar) bulunmaktadır.

B.VAHYİN MAHİYETİ

- ➔ Vahyin mâhiyetini kavrayabilmek, onun iç yüzünü yani ne olup ne olmadığını bilmekle mümkündür.
- ➔ Vahiy 4 varlık münasebetli bir olgu ve tek yönlü bir iletişimden ibarettir.

- ❖ 4 varlık: Allah, aracı melek, peygamber ve insan
- ❖ Allah→melek ve melek →peygamber: vahyi ilk alan ve peygambere ulaştıran melektir

➔ Tek yönlü iletişim (Allah → melek → peygamber →insan)

- ❖ Vahyi getiren meleklerle peygamber arasında meydana gelen iletişimde 2 ortak nokta vardır:
- ❖ Aynı işaret ve anlaşma sisteminin kullanılması:
  - ✓ Yani lisânî bir konuşma olması ve kullanılan dilin her iki tarafın anlayabileceği ortak bir dil olması gerekmektedir.
  - ✓ Her peygambere kendi dilinde vahyedilmiştir: Tevrât İbrânice, İncil Ârâmice ve Kur’ân Arapça
  - ✓ Vahiy esnasında konuşan ve dinleyen zâtın aynı kategoriye mensup, aynı düzeyde varlıklar olması lazımdır.
  - ✓ Hz. Peygamber vahiy alma anında beşerî özelliklerinin ve irâdesinin dışına çıkarak tamamen ilâhî irâdenin yönetimine giriyor ve aracı meleğin getirdiği vahyi, manevî yönden onunla aynı seviyeye geldikten sonra alıyordu. → **yalnız vasıtalı vahiy için geçerli**
  - ✓ Vasıtasız vahiyde Hz. Peygamber’in kalbine bir şekilde ilkâ edilen vahiydir.
  - ✓ **Vahyin mahiyeti:** iletişimin çok gizli ve son derece süratli bir şekilde gerçekleşmiş olmasıdır.

C.VAHYİN GELİŞ ŞEKİLLERİ

➔ Kur’ân-ı Kerim Allah Teâlâ’nın insanla iletişim kurmasının ancak üç yolla mümkün olduğunu haber vermektedir

- ❖ İlki:(Şûrâ 42/51): “Allah bir insan ile ancak vahiy suretiyle veya perde arkasından konuşur, yahut bir elçi gönderir de izniyle dilediğini vahyeder. Doğrusu O, pek yücedir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir.”

- ✓ Bu âyette Yüce Allah'ın beşer ile iletişim kurma yollarının ilki "vahiy" sözüyle ifade edilmiştir. Burada vahiy, Allah'ın doğrudan doğruya çok süratli ve gizli bir tarzda bilgi aktarması ve birden bire kalbe ilkâ etmesi yani ilhâm anlamındadır.
- ❖ İkincisi: Perde arkasından gerçekleşen konuşma. Sözlü bir konuşmadan ibarettir. Bu konuşma şeklinde dinleyen konuşanı göremez, sadece yakın bir yerden hitap eden gizli bir varlığın mevcut olduğunu anlar.
  - ✓ Özellik: doğrudan doğruya kalbe ilkâ edilmiş olması
- ❖ Üçüncüsü: Elçi gönderme. Allah'tan melek vasıtasıyla indirilmiş olan vahiydir. 2 şekilde gerçekleşir:
  - ✓ Vahiy elçisinin melekiyetten beşeriyete intikal etmesi
  - ✓ Hz. Peygamber'in beşeriyetten melekiyete geçişiyle gerçekleşmiştir. En zor olanı budur.

1.VASITALI VAHİY

- ➔ Allah'ın dilediği vahiy muhtevalarını aracı melek vasıtasıyla peygamberlerine bildirmesidir. = el-vahyu'l-celî/açık vahiy. 2 ayrı şekilde meydana gelmiştir:

A.Melek Aracılığıyla Yapılan Vahiy

- ➔ Bu tür vahiy melek Cebrâil'in hem kendi sûretinde hem de insan kılığına girerek getirdiği zikredilir. (Kur'ân'a göre 2 defa: Hira mağarasında ve Necm 53/5-12 kitap sayfa 60)
- ➔ Buhârî ve Müslim'in kaydettiğine göre Hz. Peygamber'e insan sûretinde vahiy getirmesi de bir defa gerçekleşmiştir.
  - ❖ Hz. Peygamber hem konuşulani işitiyor hem de konuşanı görüyordu = Cibrîl hadîsi. Böyle hadis geldiğinde ya Dıhye el-Kelbî ya da tanınmayan bir şahıs sûretinde geldiği nakledilmektedir.

B.Ses Aracılığıyla Alınan Vahiy

- ➔ Vahyin Hz. Peygamber'e çingirak veya zil sesine benzer bir sesle verildiğinde ifade edilmektedir. Resûlullah (sav)'in vahiy alırken en fazla sıkıntı çektiği tarz da buydu.

- ➔ Kısa bir süre de olsa beşerî özelliklerden soyutlanıp melekiyet âlemine yükseltiliyordu.

2.VASITASIZ VAHİY

A.Sâdık Rüyalar

- ➔ Hz. Âişe (ra)'den rivâyet edilen: “Resûlullah (sav)’ın ilk vahiy alması, uykuda gördüğü sâdık rüyalarla başlamıştır.”
- ❖ Henüz kendisine nübüvvet verilmeden önce bir takım hâdiseler Hz. Peygamber’e sâdık rüyalar vasıtasıyla gösteriliyor; sonra da onlar rüyada gösterildiği şekilde tecelli ediyordu.
- ❖ Yani vahyin bu şekilde hiçbir Kur’ân metni indirilmiş değildi, böylece Alak sûresinin ilk 5 âyeti ile çelişki yoktur.
- ❖ Vahye hazırlık dönemi olarak düşünülebilir.

B.Nebvî İlham

- ➔ **İlhâm:** Herhangi bir bilginin tefekkür ve istidlâl yoluna başvurmaksızın kalbe doğması.
- ❖ İlham hem peygamberler hem de bazı insanlar (veliler) için söz konusudur.
- ➔ **Nebvî ilhâm:** Peygamberlere isnâd edilen ilhâm, Allah’tan vasıtasız şekilde buyruk almak
- ❖ **Örnekler:**
  - ✓ Hz. Peygamber’in uyanık bulunduğu bir esnada kalbine melek tarafından üflenen vahiy.
  - ✓ Hz. Peygamber’in kalbine bir nûrun tecelli etmesi ve bu sayede kendisine vahyedilen hükmün açık bir şekilde anlaşılması

C.Perde Arkasından Konuşmak

- ➔ Hz. Peygamber’in kendisine hitap eden O Yüce Varlığı görmeden yalnızca konuşmasını dinlediği sözlü bir iletişiden ibarettir.
- ❖ Sadece Hz. Musâ ve Hz. Muhammed (sav)’e mahsustur.

- ➔ Perde arkasından gerçekleşen vahiy olayında Allah Resûlü'ne 5 vakit namaz ve Bakara Sûresi'nin son 2 âyetinin verildiği ifade edilir.

II.KUR'ÂN VAHYİ

- ➔ Neden vahiy?:

- ❖ Yaratıcılarını (Allah'ı) insanlara bildirip onları küfürden ve şirkten kurtarmak için.
- ❖ İnsanların "Haberimiz yoktu" şeklinde mazeretleri kalmasın diye.
- ❖ İnsanların kendi aralarında daha adil hükmetmeleri için.

- ➔ Kur'ân Yüce Allah tarafından aracı bir melek vasıtasıyla Hz. Peygamber'e gönderilen ilâhî bir kitap olduğu ve Peygamber'in de 23 senelik bir süre içerisinde kendisine vahyedilen Kur'ân öğretilerini Allah'tan gelen şekliyle insanlara ulaştırmaktır.

B.KUR'ÂN LAFZININ LÜGAT VE TERİM ANLAMI

1.Lügat Anlamı

- ➔ Önce Kur'ân lafzının hangi kökten türediğini bilmek gerek.

- ❖ Eş-Şâfiî {ö.204-819} ve ona tâbi olanlara göre Kur'ân lafzı ne "kirâat" mastarından ne de başka herhangi bir kökten türemiştir. Eğer bu kelime kirâat masdarından türemiş olsaydı o takdirde her okunan şeye Kur'ân denilmesi gerekirdi. Halbuki Kur'ân, Tevrât ve İncil gibi Allah'ın kelamına verilen özel bir isimdir.
- ❖ Kur'ân lafzının bir kökten türediğini savunanlar da kendi aralarında ittifak etmiş değillerdir. Bazıları bu kelimenin hemzesiz bazıları da hemzeli olduğunu kabul etmektedirler. Hemzesiz olduğunu ileri sürenlere göre Kur'ân lafzı كَرِئَة kelimesinin çoğulu olan كَرِئَاتٍ dan türemiştir. Karîne "delil" ve "burhân" gibi manalar ifade etmektedir. Kur'ân âyetleri muhtevâ, nazm, vezn, fâsıla ve âhenk yönünden birbirine benzemekte ve birbirine delil olmaktadır. Ancak كَرِئَاتٍ kelimesindeki hemze, kelimenin aslından olmayıp كَرِئَة kökünde bulunan "ي"nin yerine gelmiştir,"ن" harfi ise kelimenin aslındandır. Bu görüş Ebu Zekeriya Yahya b. Ziyad el-ferra [öl 207-822] 'ya isnâ edilmektedir.

-
- ❖ Kur'ân'ın hemzesiz bir kökten türediğini ileri süren Ebu'l-hasan el-Eşarî [öl 324-936]'ye göre de Kur'ân lafzı, bir şeyi diğerine yaklaştırmak ve bitişirmek manasına gelen كَرِئَاتٍ'ından türemiştir. Çünkü Kur'ân'da yer

alan sûre ve âyetler birbirine bitişiktir. Bu yüzdendir ki, ona Kur’ân ismi verilmiştir. Hac ile umreyi bitişirmeğe de bu mana da “*kirân*” denilmektedir.

- ❖ Kur’ân lafzının hemzeli bir kökten türediğini savunanlara göre toplamak manasına gelen القرء mastardan türemiş “*فعلان*” vezninden bir sıfattır. Bu görüşü ileri sürenler Katâde [öl 118-736], Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellam [öl 224-839] ve ez-Zeccâc [öl 311-923]’dır.
  - ✓ Ebu’l-Hasen Ali b. Hâzım el-Lihyânî {öl.215-830} Kur’ân lafzı “okudu” manasını ifade eden قرأ fiilinden türemiş “*فعلان*” vezninde bir masdardır; ama ism-i mef’ûl manasında kullanılmaktadır.
  - ✓ En çok taraftar toplayan görüştür.
  - ✓ Bir başka görüş: Kur’ân lafzı, “dışarı çıkarıp attı” anlamına gelen قرأ fiilinden gelmektedir. Kur’ân okuyan kimsede kırâat esnasında kelime ve harfleri ağızından dışarı çıkardığı için, onun yaptığı işe de kırâat denilmektedir.

2.Terim Anlamı

- ➔ Hz. Peygamber {sav}’e vahiy yoluyla indirilip Mushaflara yazılan, tevâtüren nakledilen ve okunmasıyla ibadet edilen müciz bir kelimadır.
  - ❖ “*Hz. Peygamber [sav]’e indirildiği*”: diğer semâvî kitapları ve Resûlullah’ın hadislerini dışarıda bırakmakta
  - ❖ “*vahiy yoluyla gelmiş olması*”: onun ilâhî kaynaklı olduğunu beyân etmektedir.
  - ❖ “*mushaflara yazılan*”: Kur’ân’dan olmayan hiçbir kelâm ve kelimenin Kur’ân’a girmemesi.
  - ❖ “*tevâtüren nakli*”: hem lafız hem de mana itibariyle mütevâtir derecesine ulaşmayan kırâatların Kur’ân’dan sayılmayacağı
  - ❖ “*okunmasıyla ibâdet edilen*”: meâli, tefsiri veya mütevâtir olarak nakledilen kudsî hadislerle ibâdet edilmez. Manaları Hz. Peygamber’den olduğu için Kur’ân değildir.

B.KUR’ÂN’IN NÜZÛLÜ

- 1. Vahiy:** yeni gelişmelere paralel olarak fert ve topluma yol göstermeyi hedeflemektedir. Amacı: insanları Allah'ın irâdesi doğrultusunda ıslah etmektedir.

❖ Bunun için toptan değil tedrici bir tarzda inzâl edilmiştir.

1.Kur'ân'ın Cebrâil'e intikali

➔ Vahyin aracı melek Cebrâil'e intikali konusunda 3 ayrı görüş:

- 1.** Cebrâil vahyi Levh-i mahfuz'dan almıştır
- 2.** Bazı görevli melekler tarafından yirmi gecede Cebrâil'e intikal ettirilmiştir
- 3.** Kur'ân'I Cebrâil bizzat Allah'tan semâen yani dinleyerek almıştır.

2.Kur'ân'ın Hz. Peygamber'e inzâli

➔ Kadir gecesinde indirilmeye başlandığı haber verilen Kur'ân vahyinin inzâli konusunda 3 ayrı görüş:

- 1.** Kur'ân vahyi önce Levh-i mahfuz'dan bir bütün olarak "Beytü'l-izzet"'e yani dünya semâsına, oradan da çeşitli zaman aralıklarıyla 23 yılda Hz. Peygamber'e nâzil olmuştur.
- 2.** Kur'ân bütün olarak değil, ama yüce Allah'ın periyodik olarak yani bir sene içerisinde inişini takdir etmiş olduğu miktarlar şeklinde 23 Kadir gecesinde dünya semâsına indirilmiş oradan da tedricî bir tarzda Hz. Peygamber'e inzâl edilmiştir.
- 3.** Kur'ân, Kadir gecesinde başlayarak 23 seneye yakın bir süre içerisinde meydana gelen hâdiselere göre değişik zamanlarda doğrudan Hz. Muhammed'e indirilmiştir.

❖ Ez-Zerkeşî en isabetli görüşün ilk görüş olduğunu beyân ediyor.

❖ Kur'ân 23 senelik bir süre içerisinde meydana gelen hâdiselere ıskık tutmak için tamamen ilâhî bir program dahilinde peyderpey indirilmiş mucize bir kitaptır.

❖ Kur'ân hem anlam hem de lafız olarak Allah'tan gelmiştir.

A.KUR'ÂN VAHYİNİN BAŞLANGICI

➔ İlk defa Ramazan ayında ve Kadir gecesinde inmeye başladığı şeklidir.

➔ Hz. Âişe {ra} rivayeti. O şöyle demektedir :

- ❖ “Allah’ın elçisine ilk defa vahiy, sâdık rüya yoluyla gelmeye başlamıştır. Onun her gördüğü rüya sabah aydınlığı gibi çıkardı. Sonra kendisine yalnızlık sevdirdi. Artık o Hira mağarasında ibadet ediyor, yalnız azık almak için evine geliyor ve tekrar aynı mağaraya dönüyordu. Allah Resûlü {sav}’nün mağarada bulunduğu bir esnada ona vahiy meleği gelip “oku” dedi o da “ben okuma bilme” cevabını verdi. Resûlullah buyurdu ki. “o zaman melek beni tuttu, tâkatım kesilinceye kadar sıktı, sonra bırakıp tekrar “oku” dedi. Ben de: “okuma bilmem” dedim. İkinci kez beni tuttu, tâkatım kesilinceye kadar sıktı ve bıraktı, yine bana “oku” dedi. Bende “okuma bilmem” dedim, yine beni tuttu 3cü defa sıktı ve bıraktı sonra bana “Yaratan Rabbin adıyla oku, O insanı aşılınmış bir yumurtadan yarattı. O keremi sonsuz Rabbin adıyla oku. O kalemle öğretti. İnsana bilmediği şeyleri öğretti dedi”. Böylece Allah’ın Resûlü {sav} kendisine vahyedilen bu âyetlerin dehşetinden titreye titreye hanımı Hz. Hatice’nin yanına geldi ve “beni örtün” dedi. Korkusu geçince Hz. Hatice’ye anlattı başından geçen olayları ve “başıma bir şey gelmesinden korkuyorum dedi” Hz. Hatice korkma Allah seni asla utandırmaz...” Dedi.

B.KUR’ÂN VAHYİNDE TEDRİCİLİK

➔ Kur’ân’ın tadrîcen indirilmesinde bir takım hikmetler söz konusudur:

1. Kur’ân’ın tadrîcen indirilişinde esas olan, vahyin yeni gelişmelere paralel olarak indirilmesidir. → meydana gelen problemlerin çözümü

- ❖ **Tedrîce konu olan** Kur’ân vahyi ne nüzûl çağının muasırı olan toplumun örf, âdet, yaşayış, zihni alışkanlık ve idrâk biçimlerinin; ne de onu tebliğ eden zâtın hayatının bir yansıması ve onlar tarafından yönlendirilmiş güdümlü bir vahiy muhtevasıdır. Kur’ân vahyi Allah’ın ezeli kelâmıdır, o olaylar olsada olmasada aynı konulu vahiy gelecektir.

2. Diğer özellik: Hükümlerde önem sırasının gözetilmiş olması, bu asıl hükümlerin önce tamamlayıcı ya da tâli derecedeki hükümlerin genellikle sonra indirilmesi şeklinde ifade edilebilir.

3. Kolaylık ve zorluk açısından da vahyin muhtevasında yer alan hükümlerde bir tedricilik söz konusudur.

- ❖ **Göze çarpan husus:** mükellefiyetlerde genel olarak kolaydan zora doğru bir seyrin izlenmiş olmasıdır.

4. Kur'ân'ın çeşitli zaman aralıklarıyla nâzil olması→İslâm hukukçuları açısından da büyük önem taşımaktadır. Her vahiy kendisine ihtiyaç duyulduğunda bir sebep veya olay üzerine o sorunu çözmek için geliyordu. Böylece hukukçulara sebeplerle olaylar arasında münasebet kurarak nasların manalarını anlama, yorumlama ve hüküm çıkarmada kolaylık sağlanmış oluyor.

III. KUR'ÂN'IN METİNLEŞMESİYLE İLGİLİ FAALİYETLER

A.KUR'ÂN'IN TESPİTİ

➔ Hz. Peygamber'in aslı görevi vahiy yoluyla gelen Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmek, aynı zamanda gelecek kuşaklara da intikalini sağlamak amacıyla onları korunabilecek bir hale getirmektir. Bu yüzden Allah Resûlü, bir taraftan tebliğ vazifesini yerine getirirken diğer taraftan da sahâbileri, Kur'ân'ı okumaya ve ezberlemeye teşvik ediyordu.

- ❖ Ancak Hz. Peygamber nâzil olan Kur'ân vahyinin sadece ezberlenmesini yeterli bulmuyordu. Çünkü hâfıza daima unutkanlık illetiyle karşı karşıya olduğu için belli bir zaman sonra yanılma, unutma, karıştırma ve hata söz konusu olabilir.

- ✓ Ezberle birlikte yazılmasında emrediyordu Hz. Peygamber.

1.KUR'ÂN'IN YAZILMASI

➔ Hz. Peygamber (sav) kendisine gelen Kur'ân vahyinin tamamını, her vahiyin nâzil olmasının arkasından yazılı tespit ettirmiştir. Bazı örnekler:

- ❖ Hz. Ömer (ra)'ın Müslüman olma hâdisesinde kız kardeşinin elinde bulunan Tâhâ Sûresi'nin baş tarafındaki âyetlerin yazılı bulunduğu sayfa.
- ❖ Hz. Osman: "Peygamber (sav)'e herhangi bir Kur'ân bölümü nâzil olduğunda kâtiplerinden birini çağırır ve ona: "*Bu âyetleri (yazıp), falan âyetleri içine alan sûreye koy*" derdi."
- ❖ Abdullah b. Ömer: "Biz, üzerimizde Kur'ân nüshası taşıdığımızda düşman memleketlerine gitmekten menedilmiştik. Bunun sebebi, o nüshaların

düşman eline geçme korkusu idi.”

- ❖ Hz. Peygamber’in “*Benden Kur’ân’ın dışında bir şey yazmayınız...*” sözü de Kur’ân vahyinin yazıldığını gösteren delillerdendir.
- ➔ Vahyin Mekke döneminde yazılmadığı konusunda en küçük bir tereddüt bile söz konusu değildir. Kesin olarak bilinmeyen vahyin Mekke’de ne zaman yazılmaya başlandığı hususudur.
- ➔ Kur’ân’ı Kerim’in Mekke’de nâzil olmaya başladığı andan itibaren yazıya geçirildiğini söylemek mümkündür.
  - ❖ Hz. Peygamber ümmî olduğundan dolayı risâletinin başlangıcından itibaren okuma-yazma bilen sahâbilerden bazılarını vâhiy kâtibi olarak görevlendirmişti. Ne zaman vahiy gelse hemen birini çağırır yazdırırdı.
    - ✓ İlk vahiy kâtibi: Ubeyy b. Ka’b
    - ✓ Hz. Peygamber Ubeyy b. Ka’b’ı bulamadığı zamanlarda Zeyd b. Sâbit’i çağırıp ona yazdırmıştır.
- ➔ Kâtip yazma işini bitirince Hz. Peygamber (sav) ona yazdığını yüksek sesle okumasını emrediyordu. Böylece herhangi bir yanlış veya noksan bulunursa, bunu hemen düzelttiriyordu. İstinsah işi bittikten sonra da mukâbele gören asıl nüsha, Resûlullah’a teslim edilip hâne-i saadette muhafaza ediliyordu.
- ➔ Hz. Muhammed (sav)’in mevcut en uygun malzemeleri temin edip vahyi tamamlanan sûreleri ilk yazılı malzemelerden temize çekirmek suretiyle muhafaza ettirmiştir.

2.YAZILAN METNİN MUHAFAZA EDİLMESİ

- ➔ Bu konuda 2 ayrı yaklaşım mevcuttur:

1. Bir kısım İslâm bilgininin iddiasına göre vahiy kâtipleri tarafından yazılan her metin tashih edildikten sonra Hz. Peygamber’in evinde muhafaza ediliyordu. Çünkü Hz. Ebû Bekr Kur’ân’ın toplanması esnasında Resûlullah (sav)’ın evinde çok sayıda iperle birbirine bağlı olan yazılı metin bulmuştu. Bu nüsha tam bir Kur’ân nüshası değildi, eğer öyle olsaydı Kur’ân’ı cem etme komisyonu kurulmazdı.

2. Diğer iddia ise vahiy kâtipleri tarafından kaydedilip sonrada istinsah edilen âyet metinleri bunları yazan kâtipler tarafından koruma altına alınmıştır. Çünkü bu durum vahiy kâtiplerinin yazdıkları asıl metinlerden kopyalama yoluyla nüsha çıkarmak isteyen sahâbîler için de daha pratik bir yol olarak görünüyordu.

2 yaklaşım arasında değerlendirme:

- ❖ Yazılan nüshalar eğer Hz. Peygamber'in evinde muhafaza edilmiş olsaydı Hz. Ebû Bekr'in derleme esnasında Kur'ân'ın tamamını bulmuş olması gerekirdi.
- ❖ Kısaca Kur'ân nüshaları istinsahtaki pratiklik açısından vahiy kâtiplerinin muhafaza ettiğini ileri sürerek, Allah'ın Resûlü (sav)'nün evinde bulunan nüshayı kendi şahsî nüshası olduğunu söylemek daha isabetli bir yaklaşım olarak görünmektedir.

3.KUR'ÂN METNİNİN MUSHAF HALİNE GETİRİLMEMESİ

➔ Allah Resûlü hayatta iken Kur'ânı Mushaf haline getirmemiştir.

1. Hz. Ebû Bekr zamanında Kur'ân'ın bir araya toplanması ve Hz. Osman devrinde de istinsah edilmesi hep bir ihtiyaç sonucu olmuştur. Resûlullah {sav} devrinde böyle bir ihtiyaç ortaya çıkmamıştır. Çünkü "*emînu'l-vahy*" yani vahyin güvencesi olan zât hayatta idi, bu yüzden de Kur'ân'ın herhangi bir şekilde zarar görmesi ve kaybolma endişesi söz konusu değildi.
2. Son nâzil olan âyet ile Hz. Peygamber'in vefatı arasında geçen süre bir rivâyete göre 81 gün, çoğunluğun kanaatine göre de 9 gecedir. İki sürede Kur'ân'ın toplanmasına yetmeyeceği ortadadır. Zeyd b. Sabit dağınkı kuran metinlerini ancak 1 yılda toplayabilmiştir.
3. Kur'ân'ın tamamı bir defada inmeyip çeşitli vesileler üzerine değişik zamanlarda nâzil oluyordu. Vahyin devam ederken Kur'ân'ı derlemek yani iki kapak arasında toplamak söz konusu olamazdı.
4. Bazı âlimler de bu meseleyi nesih olayı ile irtibatlandırmaktadırlar. Kur'ân bir cilt haline getirilseydi nesih olayı devam ettiği için bazı karışıklıklar meydana gelebilirdi. Böyle bir karışıklığa yol açmamak için nesih sonuna erinceye kadar Kur'ân bir araya cem edilmedi.

B.KUR'ÂN'IN DERLENMESİ (CEM')

- ➔ Resûlullah [sav] her gelen vahiy metnini kâtiplerine kaydettirmiş, sonra da ashabına okumuş ve okutmuştu. Hz. Peygamber devrinde Kur'ân'ı kitâbeten

derleme mümkün olmamışsada, tilâveten derleme tam ve mükemmel bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Kur'ân'ın kitâbeten derlenmesi Peygamberin vefatından sonra halifelige seçilen Hz. Ebû Bekr devrinde yapılmıştır.

1. Derlemeyi Gerektiren Sebepler

- a)** Hz. Muhammed (sav)'in vefatından sonra gelen halifenin dağınık olan Kur'ân'ı Kerim'i iki kitap arasında derleyip bir Mushaf haline getirme mecburiyeti vardı. Çünkü vahyin teminati olan Hz. Peygamber yoktu artık.
- b)** Kur'ân'ın bazı parçaları çok az kimsede yazılı olarak bulunduğundan dolayı bunlar çok geçmeden kaybolabilirdi.
- c)** Resmî bir mushafın olmaması.
- d)** Hz. Ebû Bekr zamanında yapılan Yemâme savaşında birçok kurrâ sahâbinin şehit edilmesi.

❖ **Âyetlerin kaybolma tehlikesini sahâbe arasında ilk sezen** Hz. Ömer olmuştu. Hiç vakit kaybetmeden Hz. Ebû Bekr'e giderek endişesini dile getirip ona Kur'ân'I derlemesini teklif etti. Hz. Ebû Bekr'in tereddütleri vardı: insanların Kur'ân'ı ezberlemede gevşeklik gösterebilecekleri endişesi ve Hz. Peygamber'in yapmadığı bir işi yapmaktan çekinme kaygısı.

2. Derlenme Görevinin Zeyd B. Sâbit'e Verilmesi

- ➔ Kur'ân Hz. Peygamber zamanında sahifelere ya da sahife yerine geçen bir takım malzemelere yazılmıştı, fakat dağınık bir halde bulunuyordu.
- ➔ Hz. Osman halife olunca, kiraât ihtilâflarından korktu ve neticede daha önce cem edilmiş olan Mushaf'ın çoğaltılmasını emretti.

Kur'ân'ı Derleme İşinin Zeyd'e Verilmesinin Sebepleri:

1. Zeyd'in Hz. Peygamber tarafından özel olarak görevlendirilen vahiy kâtiplerinden olması.
2. Zekâsıyla sahâbiler arasında temayüz etmiş bulunması.

3. Zeyd'in, Resûlullah [sav] daha hayatta iken Kur'ân'ın tamamını ezberlemesi ve çok düzgün bir şekilde okuması.
4. Arza-i ahîrede yani Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı baştan sona Cebrâil'e 2 defa okuduğu mecliste hazır bulunmuş olması.
5. Genç olması dolayısıyla kendisinden istenileni daha rahat bir şekilde yapabilecek donanıma sahip bulunması.
6. Herhangi bir şeyle itham edilmesi dolayısıyla bütün insanların ona güven duyması.

3.Derlemede Takip Edilen Yöntem

➔ Bu konuda son derece sağlam ve hassas bir yol izlenmiştir.

1. Kur'ân'ı derleme işinde hem Hz. Peygamber (sav)'in huzurunda yazılana hem de insanların ezberlerinde bulunanlara birlikte itibar edilmiştir.
2. Metinlerin kabul edilmesi için Hz. Peygamber'in huzurunda yazıldığına şahitlik edecek 2 şahit istenmiştir. (Huzeyme b. Sâbit'in getirdiği metinlerde şahit istenmemiştir, çünkü o zü'ş-şehâdeteyn = şahitliği 2 kişinin şahitliğine denk) daha geniş bilgi sayfa 92....

❖ Bu metodun sebebi ortaya çıkma ihtimali bulunan herhangi bir şüpheye hiçbir şekilde imkân vermemektir.

✓ Zeyd b. Sâbit, Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekr gibi büyük sahâbilerden bazılarının da yardımlarıyla ancak bir yılın sonunda Kur'ân'ı derleyebilmişti.

4.Derlenen Mushaf'ın Özellikleri

➔ Kur'ân'ı dağınık görüntüden kurtarmak hem de istifadeyi kolaylaştırmak amacıyla Zeyd, söz konusu Kur'ân bölümlerini deri üzerine yazdırarak yeni bir nüsha meydana getirdi.

Bu nüshanın özellikleri:

1. Derleme işi, en sağlam ilmî usûllerle gerçekleştirilmiştir.
2. Tilâveti mensuh olan âyetler Kur'ân metnine alınmamıştır .
3. Söz konusu nüsha içinde yer alan âyetlerin tevâtür yoluyla bize intikal etmiş olduğunda ümmetin icmâi vardır.

4. Derlenen Mushaf yedi harfi içermektedir.
5. Zeyd b. Sâbit tarafından yazdırılan bu Kur'ân'a Abdullah b. Mes'ûd'un teklifiyle "Mushaf" ismi verilmiştir.

- ➔ Bu nüshayı halifelik müddeti boyunca Hz. Ebû Bekr'in onun vefatından sonra da Hz. Ömer'in yanında muhafaza altına almıştır. Hz. Ömer'in vefatından sonrada kızı Hafsa'ya teslim edilmiştir.
- ➔ Hz. Osman'ın zamanında çoğaltılma meselesi gündeme gelince Hz. Hafsadan ödünç alınarak istinsahın ardından iade edilmiştir.
- ➔ Mushaf Hafsanın ardından Medine valisi tarafından Abdullah b. Ömer'den alınarak Hz. Osman'ın çoğalttığı mushaflar arasında ihtilaf olmasın diye o nüshayı yakmıştır.
  - ❖ Bunun nedeni ise Hz. Ebû Bekr zamanında cem edilen Mushaf'ın yedi harf'i ihtiva edip çoğaltma esnasında "arza-i ahîre" itibarıyla tek bir harf üzerine yazılmasından dolayı çikabilecek ihtilafları önlemektir.
    - ✓ Hz. Ebû Bekr okumada kolaylık sağlayacağı ümidiyle olsa gerek ki, söz konusu ruhsatı esas alarak, Kur'ân'ı yedi harf üzere cem ettirmiş, fakat Hz. Osman da kendi döneminde ortaya çikın kıraât ihtilaflarını önlemek maksadıyla Kur'ân'ın yedi harften birine göre çoğaltılmasını kararlaştırmıştır.

C. KUR'ÂN'IN ÇOĞALTILMASI (İSTİNSÂH)

- ➔ Kur'ân'ın ilâhîlik vasfını korumak amacıyla girişilen beşerî faaliyetlerin en önemlilerinden biri de, onun çoğaltılmasıdır.
  - ❖ Hz. Ömer'in vefatından 3 gün sonra halife olarak kendisine biat edilip, 10 seneyi aşkın bir süre bu görevde kalan Hz. Osman'ın devlet başkanlığı esnasında yapmış olduğu hizmetlerin en büyüğüdür.

1.Çoğaltmayı Gerektiren Sebepler

- ➔ Hz. Ebû Bekr zamanında Kur'ân'ın cem işinden sonra, Hz. Ömer'in hilafet müddeti boyunca Kur'ân'a yönelik herhangi bir faaliyet içersine girilmemiştir. Hz. Osman'ın hilafetinin ilk yıllarında ise Mushaftan birkaç nüshanın

çoğaltılması zarureti meydana gelmiştir.

- ❖ Dönemde hem Medine hem de Medine dışında bir takım kıraât ihtilafları zuhûr etmişti. İhtilaflar öyle bir boyut kazanmıştıki savaşa kadar gidilirdi.
- ❖ Bunun üzerine Hz. Osman, Hz. Hafsadan Kur'ân nüshasını alarak çoğalttırdı ve İslâm ülkelerine dağıttırdı. Diğer kıraâtlere üzerine yazılan nüshalarında yakılmasını emretti.

Müslümanları ihtilafa düşüren sebepler:

1. Kur'ân'ın yedi harf ile okunmasına ruhsat verilmiş olması ve bu ruhsatın bir uzantısı olarak Hz. Ebû Bekr zamanında derlenen Kur'ân'ın da aynı şekilde yedi harfi içermesi.
2. Bazı sahâbilerin husûsi Mushaflarına tefsîri mahiyette bir takım kelimeleri ilave etmiş olması.

2.Çoğalmada Esas Alınan Prensipler

➔ **Hz. Osman, Kur'ân'ı çoğaltmak üzere kurmuş olduğu heyete, bazı prensipler doğrultusunda çalışmalarını talimatını da vermişti:**

1. Çoğaltmada, Hz. Ebû Bekr tarafından derlenen Mushaf esas alınacaktır.
2. Çoğaltılacak Kur'ân'lara son arzada takarrur etmiş yani Kur'âniyeti kesinleşmiş olan okuma tarzı yazılacaktır. Hz. Peygamber'in son arzada okumuş olduğu bir harf alınıp, altı harf terk edilecektir.
3. Tilâveti neshedilmiş yani lafızları yürürlükten kaldırılmış olan âyetler bu nüshalara kaydedilmeyecektir.
4. Eğer komisyon üyeleri arasında lehçe bakımından herhangi bir ihtilaf ortaya çıkarsa, Kureyş lehçesi esas alınacaktır.
5. Birkaç Kur'ân nüshası yazılacak muhtelif beldelere gönderilecek, daha önce yazılıp kıraâtı ve kitâbeti bu örnek nüshaya uymayan Mushaflar ya da sahifeler yakılarak imha edilecektir.

6. Sûreler yeniden tertip edilecektir, çünkü Hz. Ebû Bekr'in cem ettirmiş olduğu Mushafın her sûre, içerdiği âyetler itibariyle bugün Müslümanların elinde bulunan Kur'ân'larla aynı tertiple olsa da sûre tertibi farklıydı. Bu yüzden Hz. Osman sûrelerin yeni bir tertibe tâbi tutulmasını da prensip olarak emretmişti.

7. Tefsir ve açıklama maksadıyla kaydedilen birtakım özel notlar bu Mushaflara yazılmayacaktır.

3.Çoğaltılma esnasında yapılan faaliyetler

➔ Kur'ân'ın çoğaltılmasıyla ilgili faaliyetler tam 5 sene de tamamlanmıştır.
➔ 7 tane nüsha yazılmıştır: Birisi Medine, diğerleri ise Mekke, Kûfe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyne gönderilmiştir. Medinede ki nüshaya "İmam Mushaf" denilmektedir.

- ❖ Hz. Osman aldığı kararlarında ferdî hareket etmeyip Müslümanların görüş ve düşüncelerine başvurmuş ve onlarla yapmış olduğu istişâre neticesinde kendi çoğalttığı nüshaların dışındaki Mushafların yakılması kararını almıştır.
- ❖ Hz. Osman'ın o dönemdeki kıraât ihtilaflarını ortadan kaldırma noktasında yapmış olduğu önemli işlerden biri de çoğaltılan bu Kur'ân nüshalarını çeşitli İslâm merkezlerine göndermekle yetinmeyip, söz konusu Mushafların kıraât tarzlarını, o beldelerdeki insanlara öğretecek Kur'ân muallimlerini de göndermiş olmasıdır.

✓ **Beklenen sonuç:** Hem kıraât hem de kitâbette birlik

4.Çoğaltılan Mushaflardan günümüze ulaşanlar

- ➔ İstinsah edilip İslâm merkezlerine gönderilen Mushaflardan 4 tanesi yangınlar, savaşlar veya benzeri olaylar sonucu yok olup gitmiştir.
- ❖ **Ancak** bunlardan 3ü günümüze kadar gelebilmiştir. (Topkapı Sarayı, Taşkent ve Londra)

D) KUR'ÂN'A HAREKE VE NOKTA KONULMASI

- ➔ Arap yazısı İslâm'dan önce oldukça basit bir halde bulunuyordu. Ancak İslâm'dan sonra bu yazı gelişmeye ve yayılmaya başladı. Müslümanların Medine'ye hicret etmelerinin ardından geniş bir okuma yazma faaliyetinin başlaması neticesi yazı, yaygınlaşmış olmakla birlikte, henüz mükemmel bir hale

gelmiş değildi.

➔ Sahâbiler Arapça'nın ana dilleri olmasından dolayı nokta ve harekesiz olan yazıyı hatasız okuyordu. Arap olmayan unsurların İslâm'a girmeleri ve bunların Arapça bilmemeleri sebebiyle, Kur'ân'ı yanlış okuma hâdiselerine sık sık rastlanır olmuştur.

➔ Noktasız ve harekesiz olmasından dolayı

❖ **Kur'ân'ı bu yanlışlardan korumak gerekiyordu.** Bunun için okumayı kolaylaştıracak ve sağlıklı kılacak hareke ve nokta gibi bazı işaretleri kullanmak gerekiyordu.

❖ Bunu ilk düşünen Basra valisidir

✓ Vali dönemin büyük dilbilimcisini (ed-Düeli) çağırarak bir sistem geliştirmesini söyler. Oda valinin göndermiş olduğu kâtipler arasından bir kâtip seçer. Ed-Düeli'nin Kur'ân âyetlerini yavaş yavaş okuması esnasında kâtip elinde bulunan yazılı nüshaya i'râbı (harekeyi) gösterecek işaretler koymasından ibarettir.

➔ Harekeler için mürekkebin renginden farklı bir renk kullanılmıştır.

➔ Fetha için üste, kesre için alta ve ötre için ortaya bir nokta.

➔ **Arap olmayan unsurlar için harfleri birbirinden ayırmakta zordu.**

❖ Bunu ilk farkedenden Irak valisidir

✓ Vali ya Nasr b. Âsım ya da Yahya b. Ya'mer'den önlem almasını istemişti. Harfleri birbirinden ayırmak için yine noktalara başvurulmuştu. (i 'câb) Harekelemede kullanılan renkten farklı olan mürekkep tercih edilmiştir, ama metinle aynı renk.

➔ Büyük lügat âlimi, Halil b. Ahmed bugün bildiğimiz sistemi geliştirerek, Kur'ân'ın harekelenmesi ve noktalanması işine son şeklini vermiştir.

E.KUR'ÂN METNİNİN TERTİBİ

➔ Kur'ân vahyedildiği andan itibaren bir tertibe tâbi tutulmuştu.

1. Hz. Peygamber (sav) vahiy kâtiplerine yazdıkları vahyin hangi sıraya konulacağını söylüyordu.
2. Hz. Peygamber bizzat kendisi de her sene Ramazan ayında gelen bir yıllık vahiy metnini Cebrâil'e arz ediyordu.
3. **Arza-i âhire** : Vahyin bitimindeki iki mukabele (Hz. Peygamber ve Cebrâil)

1.ÂYET

(A).Genel Bilgiler

1. Sözlükte “herhangi bir şeyin varlığını gösteren alâmet” anlamına gelir. “Açık işaret,” “delil” , “ibret”, “ mucize” gibi anlamlara da gelir.
2. Mutlak anlamda 2 kısma ayrılır: Fiilî ve kavli âyetler

➔ Fiilî:

- ❖ Sadece âlimlerin farkına varabileceği tabiat kanunlarında mevcut olan âyetler.
- ❖ Güneş ve ay tutulması, gök gürlemesi gibi herkesin müşahade edebileceği âyetler.
- ❖ Mûcizeler gibi olağanüstü âyetler şeklinde üç kısma ayırmaktır.

➔ Kavli:

- ❖ Peygamberlere indirilen ilâhi kitapların hepsi bu tür âyetleri içermektedir. Bunlar fiilî âyetlere işaret eder ve insanlar tarafından kolaylıkla anlaşılmaları için gerekli açıklamaları ihtiva ederler. Bu kısma giren âyetlere “teşriî”, “tenzîlî” ve “vahyî” âyetler denmektedir.

(B).Âyetlerin Tertibi

- Kaynakların verdiği bilgiye göre İslâm âlimleri, âyetlerin Kur’ân’daki tertibinin tevkîfî olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.
  - ❖ Âyetlerin sıralanmasının ve sûre başlarına besmelenin konulmasının Hz. Peygamber’in emriyle olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu konuda Müslümanlar arasında bir ihtilaf yoktur.
- İslâm bilginleri, âyetlerin Kur’ân’daki sıralanışının Mushafalarda gördüğümüz tarzda olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Kur’ân’ların tertibinde herhangi bir farklılık söz konusu değildir.
  - ❖ Cebrâil (as) vahiy getirdikçe her âyetin yerini de Resûlullah efendimize bildirmiştir.
- Hz. Peygamber Kur’ân’ı yazdırdığı tertibe göre ashaba okumuş ve her senenin sonunda Cebrâil’e aynı tertiple arz etmiştir.
  - ❖ Yani Kur’ân herhangi bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir.

2.SÛRE

(A.) Genel Bilgiler

- Sûre kelimesi sözlükte, “yüksek makam”, “üstün derece”, “şan”, “şeref”, “binanın kısım veya katları” anlamına gelir. Çoğulu “süver” dir.
- İstılahta ise “âyetlerden meydana gelen başı ve sonu bulunan müstakil Kur’ân bölümü” demektir.
  - ❖ Sûreler isimlerini, kıssalarda geçen şahıslardan yahut konu edindikleri topluluklardan veya ilk kelimesinden almaktadırlar. Bazı sûrelere birden fazla isim verilmiştir.
- Kur’ân sûrelerine verilen isimlerin tevkîfî olduğunu söylemek daha isabetli olur. Çünkü eğer ictihâdî olduğunu kabul ettiğimizde, bu olgunun hâlâ devam ettiğini düşünürsek, her müfessire sûrelere isim koyma şansını tanımış oluruz.

Âyet sayısı bakımından tasnif:

1. Tuvel	: Âyet sayısı 100 den fazla olan sûreler
2. Miûn	: Âyetlerin yüz dolayında veya biraz geçenler
3. Mesânî	: Yüzün altında bulunanlar
4. Mufassal	: Kısa ve besmeleli fasılları çok olan sûreler

Mekkî Ve Medenî Âyetler

- Bilginlerin bir kısmı mekânı bir kısmıda zamanı/hicreti bir kısmıda hitâbı esas almıştır.

1. Mekâmî esas alanlar: Mekke ve çevresinde inen âyetler = Mekkî, Medine ve çevresinde inenler : Medenî

2. Zamanî esas alanlar: Hicretten önce inen âyetler = Mekkî, hicretten sonra inen âyetler : Medenî

- ❖ Ama hicretten sonra Mekke'nin fethiyle o mekânda inenler bu taksime göre Medenî olarak tellakki edilmektedir.

3. Hitabî esas alanlar: Mekke ehlini konu edinenlere Mekkî, Medine ehlini konu edinenlere de Medenî demektedirler

- ❖ En çok tercih edilen yaklaşım, zamanî esas alanların görüşüdür.

(B.) Sûrelerin Tertibi

- İslâm âlimleri sûrelerin Kur'ân'daki sıralanışı konusunda görüş birliği içinde değillerdir. Görüşleri 3 grupta toplamak mümkündür:

- ❖ Sûrelerin tertibi içtihadîdir. Bu gruptaki âlimlerin başında İmam Mâlik (ö. 179/795) gelmektedir. Ona göre sahâbîler, Hz. Peygamber'den işittikleri Kur'ân'ı kendi içtihadları doğrultusunda tertip etmişlerdir. Aynı görüşte olan el-Bâkillânî (ö. 403/1012) de Mushaflardaki tertibin sahâbe içtihadına dayandığını ifade etmektedir.

Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris'in görüşü: Kur'ân için 2 tertip söz konusudur :

1. Birisi sûrelerin tertibidir. Bu tertip sahâbenin yapmış olduğu bir tertiptir.
  2. İkinciside âyetlerin bir kısmının diğerine eklenmesi, bir kıssanın diğer bir kıssayı takip etmesidir ki Cebrâil bunu Allah'tan aldığı emir üzerine Resûlullah (sav)'a tebliğ etmiş, o da bu emri yerine getirmiştir.
- ❖ Eğer sûrelerin tertibi tevkîfî olsaydı, Hz. Ebû Bekr'in cem ettirdiği ve Hz. Osman'ın çoğalttığı Kur'ân arasında herhangi bir farklılık olmazdı. Veya da hususi Mushaf yazan sahâbiler sûre sıralamasını kendi içtihadleri doğrultusunda yapamazlardı.
  - ❖ Sûrelerin tertibi tevfikîdir. Bu görüşte olan âlimlerden biri İbnu'l Enbârî (ö. 328/940)'dir. Ona göre sûreler genellikle meydana gelen bir hâdise, âyetler de soru soranlara cevap vermek üzere nâzil oluyordu. Cebrâil vahiy getirdiği zaman Hz. Peygamber'e her sûrenin yerini bildirirdi. Sûrelerin tertibi de, âyet ve harflerin tertibi gibiydi.
  - ❖ Kısmen tevkîfî kısmen de içtihadîdir. Kur'ân'daki bir kısım sûrelerin tertibi bizzat Hz. Peygamber tarafından yapılmış, bir kısmı da ümmete bırakılmıştır.

IV.KUR'ÂN'IN OKUNMASI

A.YEDİ HARF

1.Yedi Harf (El-Ahrufu's-Seb'a) Kavramı

➔ “el-Ahrufu's-Seb'a” bir sıfat terkididir.

1. **Ahruf:** harf kelimesinin çoğuludur. Harf sözlükte: bir şeyin ucu, kenarı, sivri ve keskin taraf demektir. Ayrıca vecih, üslup, kiraât ve lehçe anlamına gelmektedir.
2. **Seb'a lafzı hakkında 2 görüş vardır:** Biri yedi sayısını ifade ettiği yönünde diğeri ise mecâzî mana ifade edip, genişlik ve kolaylık demektir.

2.Yedi harfle ilgili hadisler ve değerlendirmesi

(a.) Yedi harf ile ilgili hadisler

➔ Yedi harfle ilgili hadisler başta kütüb-ü sitte olmak üzere pek çok hadis kitabında yer almaktadır.

- ❖ İbn Abbas'tan nakledilmiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Cibril bana Kur'ân'ı bir harf üzere okuttu". Ancak artırması için müracaatta bulundum. Tekrar tekrar aynı müracaatımı yapıyordum, o da her seferinde artırıyordu. Nihayet yedi harfe kadar çıkıp orada kaldı.

(b.) Hadislerin değerlendirilmesi

- ❖ Hemen hemen tüm hadislerde ortak bulunan: " *Kur'ân yedi harf üzere nâzil olmuştur, ondan kolayınıza geleni okuyunuz.* " Sözü tevâtür derecesine ulaşmıştır.

3.Yedi Harf Hakkında İleri Sürülen Görüşler Ve Tenkidi

(a.) Zayıf görüşler

1. Yedi harften maksat nâsîh, mensûh, umûm, husûs, mücmel, mübeyyen ve müfesserdir.
2. Emir, nehiy, taleb, duâ, haber, istihbâr ve zecr.
3. Va'd, va'îd, mutlak, mukayyed, tefsir, te'vil ve i'râb.
4. Helâl, harâm, muhkem, müteşâbih, inşâ ve ihbâr.
5. Mukaddem, muahhar, ferâiz, hudûd, mevâiz, müteşâbih ve emsâl.
6. Mutlak-mukayyed, umûm-husûs, nass-müevvel, nâsîh-mensûh, mücmel-müfesser, istisnâ ve kısımlarıdır.
7. Meşhur yedi imamın kıraâtıdır.
8. İsbât ve icâd ilmi, tevhid ilmi, tenzih ilmi, zât sıfatları ilmi, fiil sıfatları ilmi, af ve azâb ilmi, haşr ve hesâb ilmi, nübüvvet ilmi ve imâmet ilmidir.
9. Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali, İbn Mes'ud, İbn Abbâs ve Ubeyy b. Ka'b kıraâtlarıdır.

(b.) Kuvvetli görüşler

1. Yedi harf, Arap kabilelerinden yedisinin dilidir.
2. Yedi harften maksat aynı manayı gelen çeşitli lafızların yedi vechidir, eş anlamlı kelimeleri birbirinin yerine koyarak okuma tarzıdır.
3. Yedi harfle kastedilen yedi vecih {tarz} dır.

4.Değerlendirme

➔ Yedi harf, lehçe değişiklikleri, yaş farkı ve bilgi seviyesindeki değişikliklerden doğan okuma farkları, bazı lafızlarda ve cümle tertibinde, asıl manayı bozmayacak ihtilaflardan ibarettir.

1. Hz. Peygamber, Kur'an'ı bütünüyle yazdırdığı halde, vahy katiplerine değişik bir metin yazdırdığını gösteren bir rivayet yoktur.
2. Fethten sonra pek çok kabile Medine'ye gelerek müslüman olduklarını bildirmişlerdi. Bunlar çok kısa süre Medine'de kalıp geri gidiyorlardı. Bu kısa müddette ne öğrenirlerse onunla kalıyorlardı. Bu kişiler eğitim görmediklerinden öğrenmeleri de güçtü. Bu nedenle Kur'an'ı kendi ifade tarzlarına göre okumalarına müsade edildi. Ama manayı bozmayacaklardı ve bu bir ruhsattı.
3. Bu okuyuşları Rasûlüllâh'tan almış olsalar bile bu farklar vahy değildir. Çünkü, Rasûlüllâh'tan alınmayan şekiller de vardır. Belki, yapacakları değişiklikleri bilene onaylatmaları gerekmektedir.
4. Bu durum Osman dönemine kadar sürdü. Orijinal Kur'an metni Ebû Bekr zamanında toplanmış olmakla birlikte farklı okuyuşlara ve nüshalara ses çıkarılmamıştı. Osman zamanında ise, kıraat farkları birbirini küfre nisbet ettirmeye kadar gittiğinden Osman bu metni çoğalttı ve bu metne aykırı düşen okumaları yasakladı. Bu yazı şekline (resm) uyan okuyuşlara ise ses çıkarmadı.
  - ❖ Elimizdeki mushaflarda Hz. Peygamber'in okuduğu, okuttuğu ve vahy katiplerine yazdırdığı metinden başka hiçbir metnin yoktur. Rasûlüllâh yapmadığı için Kur'an'ı cem'etmekten dahi kaçınan ve bu işe tereddütle bakan Ashab'ın Kur'an'a ait bir şeyi mushafa yazmaması düşünülemez.
  - ❖ Yedi harf ruhsatı Kur'an'ın kıraatıyla alakalıdır, yazısıyla değildir. Sahabe Kur'an'ı toplarken Rasûlüllâh'ın yazdırdığını kesin olarak tesbit eden bir metot uygulamışlardır. Osman zamanında da bunun aynen çoğaltılması gerçekleştirilmişti. Tabii ki bu mushafa uymayan yazı şekillerinin okunmasının yasaklanmasında icma' vardır.
  - ❖ Bu durumda yedi harf ruhsatı Osman zamanında resmi makamlar tarafından kaldırıldı. Ama bu nazil olan Kur'an metnine bağlı olmayan bir ruhsat olduğundan, ona etki etmedi. O metin çerçevesine girenlere ses çıkarılmadı.

B.KIRÂAT

1.KIRÂATIN TANIMI VE KIRÂATLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

- ➔ **Kırâat**, “Karee” fiilinden masdardır
- ➔ **Sözlükte**: okumak
- ➔ **Terim olarak**: herhangi bir kelime üzerinde med, kasr, hareke, sükun, nokta ve i’râb bakımından meydana gelen değişiklik.

KURRÂ

- ➔ **Sözlükte**: okuyucu, okuyan anlamına gelir ve “Kâri” kelimesinin çoğuludur.
- ➔ **İstilahta ise**: yedi ya da on kırâatın kendilerine nisbet edildiği imamlara denir.
  - ❖ Ayrıca Kur’ân’ın tamamını ezberleyen ve ondaki kırâatlara hakkıyla vâkıf olan kimselere de kurrâ denir.
    - ✓ Hz. Peygamber dönemindeki anlamı, nâzil olan herhangi bir vahiy metnini ezberleyen kimse demektir.
- ➔ **Rivâyet**: Kırâat imamlarının râvileri arasındaki ihtilaflara denilmektedir.
- ➔ **Tarîk**: Râvilerden sonra gelenlerin ihtilaflarını ifade etmektir.

2.KIRÂATLERİN TESPİTİ

- ➔ Ashâbın Resûlullah (sav)’tan kırâatı alış tarzları çeşitli idi. Bu kırâatleri okuyan kurrâlar çeşitli İslâm beldelerine dağılmışlar ve onların okudukları kırâatler de, okuyucuların isimleriyle anılır olmuştur.
- ➔ Hicrî ikinci asrın sonlarında İslâm bilginleri ellerinden gelen gayreti göstererek bütün kırâatleri bir araya topladılar. Vecihleri ve rivâyetleri okuyanlara nisbet ettiler, sahih ve şazz kırâatlerin arasını, belirlemiş oldukları birtakım usûl ve esaslara göre ayırdılar.

3.KIRÂAT ÇEŞİTLERİ

- ➔ Kırâatler senedleri açısından 2ye ayrılır: sahih ve gayr-i sahih (şazz)

1. **Sahih** : Mütevâtir ve meşhûr
2. **Gayr-i sahih** : Ahâd, müdrec ve mevzû

(A.)Sahih Kırâatler

1. Sahih ve muttasıl bir senedle Hz. Peygamber'e ulaşan.
  2. Bir yönüyle de olsa Arap dilinin gramerine uygun olan.
  3. Kitâbet bakımından Hz. Osman'a nispet edilen Mushafların resm-i hattına aykırı olmayan kırâatlerdir.
- ❖ Mütevâtir ve meşhûr olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlar okunan ve inanılması vacip olan kırâatlerdir.

(aa.) Mütevâtir Kırâat

- ➔ Yalan üzerine ittifak etmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluğun, aynı vasfı taşıyan başka bir topluluktan muttasıl bir senetle naklettikleri ve sahih kırâatın diğer iki şartını da bünyesinde taşıyan kırâat demektir.
- ❖ Cumhûra göre bu kırâat, kırâat-ı seb'a/yedi kırâat imamının naklettiği kırâatlerdir.

(ab.) Meşhûr Kırâat

- ➔ Adâlet ve zabt sahibi kimselerin rivâyet etmesiyle senedi sahîh olup, Arap dili gramerine ve yazı itibariyle Hz. Osman'ın istinsah ettirmiş olduğu mushaflara uygun düşmekle birlikte mütevâtir derecesine ulaşamayan, ancak gördüğü kabul ile kırâat âlimleri arasında şöhret bulmuş kırâatlere de meşhûr kırâat denmektedir.

(B.)Sahih Olmayan (Şazz) Kırâatler

- ➔ Mütevâtir kırâatın 3 şartını veya bu şartlardan herhangi birini taşımayan kırâatlerdir.

(ba.) Âhâd Kırâat

- ➔ Senedi sahîh olmakla birlikte yazım bakımından Hz. Osman (ra)'ın Mushafına veya Arap dili gramerine uygunluk arz etmeyen kırâatlerdir.

(bb.) Müdrec Kırâat

- ➔ Kur'ân'ın bazı âyetlerine tefsir maksadıyla yapılan ziyâdelere de müdrec kırâat adı verilir. Bu tür ziyâdeler Kur'ân'dan olmayıp tamamen açıklama ve şerh amacıyla yazılan şahsî notlardan ibarettir.

(bc.) Mevzû/Apokrif Kırâat

- ➔ Tamamen asılsız olup hiçbir esasa dayanmayan uydurma kırâatlerdir.

4.KIRÂATLERDEKİ ÇEŞİTLİLİĞİN HİKMETLERİ

1. Araplar Kur'ân inmeden önce farklı lehçeleri konuşuyorlardı. Kur'ân'ın ilk muhataplarına onu farklı kırâatlarda okuma imkanı verilmesi, birden çok lehçe konuşan çeşitli Arap kabilelerinin, tahrif etmeden ve günaha düşmeden Kur'ân'ı okumalarını kolaylaştırmak içindir.
2. Bir baksa himeti ise Bütün Arap kabilelerine onun mucize bir kitap olduğunu göstermektedir.
3. Kırâatler ayrıca Hz. Peygamber ümmetinin diğer ümmetlere olan üstünlüğünü de ortaya koymaktadır. Çünkü bu ümmet çeşitli okuma tarzlarını Peygamber'den öğrendikten sonra söz konusu kırâat şekillerini bir ilim haline getirmek için gayret göstermişlerdir.

5.KIRÂAT İMAMLARI VE RÂVİLERİ

1. **Nâfi:** Ebû Abdirrahman Nâfi b. Ebi Nuaym el-Leysî [ö 169-785]. Aslen İsfahanlıdır. Kırâatı 70 kadar Medine'li kurrâdan almıştır. Kedisi Medine'de ikâmet edip pek çok kimseye kırâat öğretmiştir.
2. **İbn Kesîr:** Abdullah b.Kesîr el-Mekke [ö 120-738]. Mekkelilerin kırâat imamları sayılan İbn Kesir tâbiündandır.
3. **Ebû Amr:** Ebû Amr b. el-A'lâ el-Mâzinî [ö 154-770]. Basralıların kırâatta imamıdır. Zühd ve takva sahibi bir zât olduğu söylenmektedir. Kırâatı birçok tâbiünden almıştır.
4. **İbn Âmir:** Abdullah b.Amr el-Yahsûbî [ö 118-736]. Şamlıların kırâat imamı olarak bilinmektedir.

6.KIRÂATLERİN BUGÜNKÜ DURUMU

- ➔ “**Kırâat-ı aşere**” diye bilinen on kırâattan 3 tanesini bugün Müslümanlar pratik olarak kullanmakta. Tamamını ise ancak bu işi ehlinden özel ders almak suretiyle öğrenen bazı kimseler okumaktadır. **3 kırâat:**

- ❖ **Âsım kırâati:** Zamanımızda Müslümanların çok büyük bir çoğunluğunun okuduğu kırâattır.
- ❖ **Nâfi kırâati:** verş rivâyeti bugün Mısır hariç, Kuzey Afrika'nın bazı bölgelerinde okunmaktadır.
- ❖ **Ebû Amr kırâati:** yeryüzünde en az okunan kırâattır.
  - ✓ 10 kırâat imamına nisbet edilerek okunan kırâatlerin hepsi sahihtir, haktır ve hepsi Peygamberimize dayanmaktadır. Sahih kırâatlerin nisbet edildiği imamların hepsi de bu kırâatleri kendi hocaları vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaşan bir senetle ondan almışlardır. Bundan dolayı sahih kırâatler arasında doğruluk veya güzellik bakımından bir ayırma gitmek câiz görülmemiştir.

KUR'ÂN İLİMLERİ

---

1. GİRİŞ

- ➔ Kur'an ilimleri Arapça'da '**ulûmu'l-Kur'ân**' şeklinde ifade edilmektedir.
  - ❖ **Ulûm**, ilim kelimesinin çoğulu olup lügatte *bilmek ve anlamak*, ilim istilahta da *meseleleri delilleriyle idrak etmek* anlamına gelmektedir.
    - ✓ **Bu tanıma göre Kur'an ilimleri:** inişi, tertibi, toplanması, yazılması, okunması, tefsiri, icâzı, nâsihi, mensûhu ve hakkındaki şüphelerin giderilmesi açısından Kur'an ile ilgili olan ilimlerdir.
- ➔ Kur'anî ilimler, ihtiva ettikleri konular, hükümler ve müfredatla *yalnız* Kur'an'ın anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu ilimlerin sayısı hakkında farklı görüşler vardır.
  - ❖ Ez-Zerkeşî (ö.794/1391) bu ilimleri 47 ile sınırlandırırken, es-Suyûtî sayılarını Zerkeşî'nin çerçevesini az daha genişleterek biraz daha çoğaltmıştır. İbn Arabî (ö.543/1148) Ku'an'da geçen her kelimenin zâhir, bâtın, had (helal-haram) ve matla' (va'd-va'id) olarak dört anlamı vardır diyerek bu ilimlerin sayısının 77540 olduğunu ifade eder.
- ➔ Kur'an ilimleri konularında ilk olarak I. ve II. asırda eserler verilmiştir.

- ➔ Kur'an'ın bütün ilimlerini toplayıcı kapsamları eserler ise daha sonra yazılmıştır ve ilk eser ez-Zerkeşi'nin '*el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*' isimli eseridir.
- ➔ Ulûmu'l-Kur'ân ifadesi ise kavram olarak IV. hicrî asrın başlarında kullanılmış olmakla birlikte, kavramdaki içeriğe münasip olan kullanımın ancak VIII. hicrî asırda gerçekleştiği söylenebilir.

1. KUR'AN'IN LAFZIYLA İLGİLİ İLİMLER

A. ÜSLÛBU'L-KUR'ÂN

Tanımı ve Mahiyeti

- ➔ **Üslub**, oluş, *yapılış biçimi, tutulan yol, tarz, yöntem* anlamına gelmektedir. Edebiyat terimi olarak da *bir insanın, bir sanatçının veya bir devrin kendine has anlatım biçimi* demektir.
- ➔ **Kur'an'ın üslûbundan maksat onun muhataplara, kendine özgü bir anlatım biçimiyle hitap etmesidir.** Kur'an ifade tarzı itibarıyla herkesi kendisine hayran bırakacak bir üslup özelliğine sahiptir. Sadece ihtiva ettiği edebi özellikleri bile dikkate alınsa onun en mükemmel bir edebî metinde bulunması gereken bütün unsurları taşıdığını rahatça söylenebilir. Kur'an'ın kullandığı üslup tarzı en üst seviyededir. **Kur'an'ın Üslup Özellikleri** Kur'an üslup bakımından **öyle üstün bir özelliğe ve güzelliğe sahiptir ki, beşeri eserlerde bu tarz bir güzelliğe rastlamak asla mümkün değildir:**

1. Kur'an'ın ses nizamındaki âhenk:

- ➔ Kur'an'da kelimelerin, harflerin, sükûn veya harekelerin, med yahut kasrların nizâmında tecelli eden, kulağa ve ruha hoş gelen bir mûsiki vardır. Arapça bilmelenler dahi bunu anlayabiliyorlar. Ondaki lafızlar ve bu lafızları meydana getiren harfler öylesine güzel bir şekilde yerleştirilmiştir ki, bunların toplamından insana hayranlık eren bir ses armonsı meydana gelmektedir.

2. Lafız ve mana dengesi:

- ➔ Kur'an, içerdiği lafızları manayı tam ifade edebilecek bir şekilde kullanmaktadır. Bu kullanımda aslî veya tamamlayıcı herhangi bir unsur noksan olmadığı gibi, garip bir fazlalık da söz konusu değildir. Her harf bir fonksiyon icrâ etmektedir. Örnek için bkn. S.149

3. Aynı anda farklı seviyelere hitap etmesi:

- ➔ Kur'an'ın bu husûsiyeti sayesinde ki, avâm/halk tabakası kendi bilgi ve tecrübesine göre sathî bir manayı, ihtisas ehli ise lafızların köklerine nüfuz ederek değişik manaları kavrayabilmektedir.

4. Konuların iç içe bulunması:

- ➔ Kur'an, ulûhiyyet, nübüvvet, ibâdet, ahlâk ve âhiret gibi temel konuları içerisine almaktadır. Temel konularla birlikte bütün konular bir tek küllî mananın etrafında dönüp dolaşmaktadır; '*insanları kendi hür iradeleriyle Allah'a kullupa çağırma*'. Kur'an şayet beşerî telif usûllerine göre hareket edip her konuyu ilgili bölümde anlatma yoluna gitmiş olsaydı, bu merkezi gayeyi gerçekleştiremezdi. Bu yüzden Kur'an, muhataplarını hep teyakkuz (:uyanıklık) durumunda tutmak için muhtevâsındaki konuları iç içe bir tarzda anlatmıştır.

5. Beyân tarzının çeşitliliği:

- ➔ Farklı beyân tarzları sebebiyle Kur'an, mükelleften yapılmasını istediği bir şeyi çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Bunu bazen açıkca emir olarak bazen emir manası taşıyan kalıplar kullanarak bazen de yapılması istenen fiilin hayır olduğunu belirterek vs. gerçekleştirir.

B. MÜBHEMÂTU'L-KUR'ÂN

- ➔ **Mübhem kelimesi** sözlükte algılanması ve anlaşılması zor olan şey, kendisiyle ne kastedildiği açık ve belirli olmayan söz manasına gelir.

- ❖ **Terim olarak:** 'insan, melek ve cin gibi varlıkların yahutta bir topluluk veya kabilenin, Kur'an'da açıkça değil, ism-i işâretler, ism-i mevsuller, zamirler, cins isimleri, belirsiz zaman zarfları ve belirsiz mekân isimleriyle zikredilemesi'dir. Mübhemât ilminin tedvini VI. hicrî asırda olması bakımından diğer Kur'an ilimleri içerisinde en son sırayı aldığı söylenebilir.

- **Mübhemâtın Kur'ân'da Yer Almasının Sebepleri**

1. İfade zenginliği sağlamak. Önce bir kavramın bir ayette mübhem bırakılarak daha sonra başka bir ayette o kavramı belirgin hâle getirilerek hem anlamı açıklığa kavuşturuluyor hem de üslup farklılığıyla bir zenginlik temin edilmiş oluyor.
2. Kendisinden söz edilen şahsı yüceltmek.
3. Hoşa gitmeyen bir vasıfla muhatabı tahkir etmek, adının anılmasına dahi layik görmemek.
4. Fâil meşhur (:herkesçe bilinen) olduğu için açıklama cihetine gitmemek.
5. Mübhemin belirginleştirilmesinde herhangi bir faydanın söz konusu olmaması. Önemli olan ana fikrin anlaşılması.

C. GARİBU'L-KUR'ÂN

Tanımı ve Önemi

- ❖ Garib kelime sözlükte, *yurdundan uzak kalan; müphem ve kapalı olan* anlamlarına gelmektedir. Garib lafız ise '*az kullanılması sebebiyle manası sözlüklere başvurulmadan bilinemeyen kelimeler*' demektir.
- ❖ Kur'an'da, ilk önceleri kullanılırken daha sonra unutulmuş veya az kullanılan lafızlar olduğu gibi ekseriyetin kabul ettiği görüşe göre, diğer Arap lehçelerinden gelen ve yabancı dillerden alınıp Arapçalaştırılan kelimeler de mevcuttur.
- ✓ **Mesela** dağ manasına gelen الطور Süryanicedir. Bu tür kelimeler Kur'an'ın ilk muhatabı olan Arapların tamamı tarafından bilinmiyordu. O yüzden oldukça erken sayılacak dönemlerde bu tür kelimeleri konu edinen bir ilim dalı ortaya çıkmaya başlamış oldu.

D. VÜCÛH ve NEZÂİR

Tanımı

- ➔ **Vücûh**, vech kelimesinin çoğuludur ve sözlükte *zât, yüz, bir şeyin ön tarafı, mezhep, yol* gibi manalara gelmektedir.
  - ❖ **Kavram olarak** ‘bir kelimenin Kur’an’da farklı anlamlarda kullanılması’ demektir. Mesela, ez-Zerkeşî kitabında ‘el-hüda’ kafzubub Kur’an’da türevleriyle birlikte tam 17 ayrı manada kullanıldığı ifade etmektedir: Beyân, Din, İmân, Dâvetçi, Peygamber ve kitap vs. Söz konusu edilen bu farklı manalar arasında mutlak surette bir anlam ilişkisi mevcuttur. Bundan dolayı vücûh, *el-elfâzu’l-müşterek/müşterek lafızlar* diye de adlandırılmıştır.
- ➔ **Nezâir de**, nazîre kelimesinin çoğuludur. Sözlükte *şekil, tabiat, fiil ve sözlerdeki benzerlikler* manasına gelir.
  - ❖ **Terim olarak:** ‘Kur’an’daki farklı kelimelerin aynı anlamı ifade etmesine’ denilmektedir. Bundan dolayı *el-elfâzu’l-mütevâtie/anlam beraberliği olan lafızlar* da denilmiştir. Mesela cehennem, nâr, sakar, hutame ve cahîm gibi farklı kelimeler anlam itibarıyla azâba delâlet etmektedirler.
- ➔ Yani vücûh da teaddüd/anlam çokluğu, nezâir de ise, teşabüh ve ittifak vardır. Vücuh manalar da, nezâir de lafızlarda söz konusudur.

Vücûh ve Nezâir İlminin Önemi

- ➔ Vücûh ve nezâir ilmine konu olan lafızlara, muhtevâlarında bulunan manalar açısından tam bir netlik kazandırılmazsa, o durumda söz konusu lafızların yer aldığı nasların delâletlerini tam ve doğru bir şekilde anlamak mümkün olmaz. Herhangi bir kimse *vücûh* kavramının çerçevesi içerisine giren bir kelimeye her geçtiği yerde aynı manayı vermiş olsa, hatalı neticelerin doğmasına yol açabilir. Aynı şey nezâir içinde geçerli. İşte bu sebeptir ki İslâm bilginleri daha ilk dönemler (II. hicrî asırda) vücûh ve nezâir konusunda müstakil eserler kaleme almışlardır.

E. AKSÂMU’L-KUR’ÂN

Anlamı ve Mahiyeti

- ➔ **Aksam**, kasem kelimesinin çoğuludur. Sözlükte *kuvvet, sağ taraf, sağ el, ant ve yemin* manalarına gelir.

- ❖ **Terim manası ise:** *‘bir kimsenin bir işi yapıp yapmaması veya bir olayın doğru olup olmaması konusundaki sözünü Allah’ın adını veya sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesidir.’* Mezheplerin ittifakına göre Allah’tan başka hiçbir varlık üzerine yemin etmek câiz değildir. Yapılan yeminler bozulduğu takdirde, Mâide 89’da geçen cezalardan birini hak etmiş olur.

- ➔ **Kur’an’daki yeminlere gelince:** Kur’an’da söz konusu olan yeminler Allah’a ait olmakla birlikte birkaç âyette de Hz. Peygamber’e yemin etmesi emredilmiştir. Allah Teâlâ bazen kendi yüce ismine, bazen de Kur’ân’a, meleklerle, kıyamet gününe, peygamberlere ve kâinattaki önemli varlıklara (şems, kamer, necm, leyl vs.) yemin etmiştir.

Allah’ın Kur’an’da yapmış olduğu yeminleri gruplandırabiliriz:

1. Tevhide dair yeminler.
2. Kur’an’ın hak bir kitap olduğuna dair yeminler.
3. Peygamberlerin hak olduğuna dair yeminler.
4. Âhirette cezânın vâki olacağına dair yeminler.

- ➔ Yüce Allah, Kur’an’da çeşitli varlıklar üzerine yemin ettiği gibi üç ayette de Hz. Peygamber’e yemin etmesini emretmiştir.

- ❖ **Söz konusu âyetlerde** Hz. Peygamber’den yemin etmesi istenen husular, ‘öldükten sonra dirilme’, ‘kıyamet’ ve ‘azab’ tır. Bunlar da, insanlık tarihi boyunca inkârcıların bir türlü inanmaya yanaşmadıkları ancak vuku bulması muhakkak olan unsurlardır.

Kasemlerin Kur’an’da Yer Almasının Sebepleri

- ➔ Kaynaklar bize bu hususta üç sebepten söz etmektedirler:

1. İslâmiyetten önceki Arapların sosyal hayatlarında yeminin çok büyük bir rolü vardır. O dönemde Arap toplumunun böylesine önemli gördüğü ve üzerine titredığı bir geleneği yeni dinin kitabı görmezlikten gelemezdi.
2. Yeminler te’kid maksadına yöneliklerdir. Yani hakikatın vurgulanmasından ibarettir.

3. Üzerine yemin edilen varlığın kıymetini ve önemini göstermek, kadrinin yüceliğini ortaya koymaktadır.

Kasem Fiiline Nefiy Edâtının Dâhil Olması

➔ Kur'an'daki yeminlerle ilgili olarak önemli bir nokta da, kasem fiilinin başına (ﻻ) nefiy harfinin gelmesidir. Bu konuda müfessirlerin ileri sürdükleri farklı açıklamaları mevcuttur:

1. Söz konusu ifadedeki (ﻻ) edatı kelâmın âhengini tezyin (:süsleme) için getirilmiştir. Olumsuzluk anlamı taşımayan ziyâde bir harftir.
2. Kasem fiilinin başında yer alan bu edât, te'kid lâmidir. Yani yapılan yemini kuvvetlendirmektedir.
3. Bu edât nefiy/olumsuzluk için getirilmiştir. Bunun için de iki ihtimal söz konusudur:
  - a) Kendisinden önce zikredilen kelâmın anlamını olumsuz kılmaktadır.
  - b) Başında bulunduğu kasemin/yeminin anlamını olumsuz hale getirmektedir.

III. KUR'AN'IN ANLAMıyla İLGİLİ İLİMLER

A. MÜTEŞÂBİHU'L-KUR'ÂN

Müteşâbihin Manası ve Niteliği

- ➔ **Müteşâbih** sözlük anlamı itibariyle *iki şeyin birbirine benzemesi* manasına gelir. Buna göre birbirine benzeyen iki şeyden her birine de müteşâbih denilmektedir.
- ❖ **Kavram olarak ise:** *'manaları bilinemeyen yahut herhangi bir sebepten ötürü anlamlarında kapalılık bulunan ya da birden çok manaya ihtimali olup, bu manalardan birisini tercihde zorluk söz konusu olan âyet, kelime ya da harflerdir.'* Yani müteşâbih ayetlerde üç ayrı nitelik bulunmaktadır. 'Bilinmezlik' vasfı, Kur'an'ın bir kısım âyetlerinin mana itibariyle, ancak Mutlak Kudret'in bigisi dahilinde olduğunu gösterir. 'Kapalılık' söz konusu olduğunda, o tür ayetlerin yorumlanmasında mutlaka başka naslara ihtiyaç vardır ve yapılan yorumların Allah'ın maksudını kesin olarak ortaya koyduğunu iddia etmek mümkün değildir.

➔ Müteşâbihlerden dışında kalan âyetlere de *muhkem* ismi verilmektedir.

❖ **Buna göre muhkem nas da:** *kendisiyle neyin kasedildiği anlaşılabilen derecede açık olan, nazım ve te'lifi itibariyle herhangi bir ithilâfa yol açmayan ve tek bir anlama delâlet eden âyettir.*

Kur'ânî Nasları Sınıflandıran Âyetlerin Tahlili

➔ Bu konuda üç âyet vardır.

- ❖ Âyetin birine göre Kur'an'ın tamamı muhkemdir (Hud;1).
- ❖ Başka bir âyete göre de Kur'an'ın tamamı müteşâbihtir (Zümer;23).
- ❖ Diğer âyette de bir kısmının muhkem bir kısmının da müteşâbih olduğu (Âl-i İmrân;7) beyân edilmektedir.

➔ İlk bakışta bir çelişki olduğu düşünülebilir. Ancak ilk âyette muhkem lafzı, her yönüyle bozulmadan uzak, sağlam, ve sonsuz hikmetleri ihtiva etmek manasına gelmektedir. İkinci âyetteki müteşâbihlikten kasıt ise âyetlerin belâgât, fesâhat ve icâz yönleriyle birbirlerine benzedikleri ve birbirini tasdik ettikleri anlamına geldikleridir. Son âyette ise muhkem ve müteşâbih kelimeleri ıstılâhî anlamda kullanılmıştır.

➔ Yani ilk iki âyette kavramlar sözlük manalarıyla, son âyette de ıstılâhî manalarıyla kullanılmışlardır.

MÜTEŞÂBIHLERİN ÇEŞİTLERİ

➔ **Eş-Şâtıbî'ye göre** müteşâbihler mutlak (mahiyetlerini sadece Allah'ın bildiği) ve izafî (rüsûh sahibi âlimlerin anladığı) olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Mutlak Müteşâbihler

Bu müteşâbihler beşerin gücü dahilinde olmayıp hakikat ve mahiyetlerini ancak Allah Teâlâ'nın bildiği müteşâbihlerdir. Bunlar Allah'ın sıfatları, âhîret ahvâli, Rûh, Sûr ve Dâbbetu'l-arz gibi kesin anlamları meçhul olan kavramlardır. Bir kaçını açıklayacak olursak:

A. RÛH: 'Sana rûthan soruyorlar. De ki: "Rûh, Rabbimin emrindedir. Size ilimden pek az şey verilmiştir." ' (İsrâ;85) Ruh ile kastın tam olarak kim ve ne olduğunu bilmiyoruz. Kur'an, Cebrail as, bedenlere hayat veren ruh vs. kastedilmiş olabilir. *Rûh, Rabbimin emrindedir* sözünde ise iki ayrı anlam vardır. Cebrâil as Allah emriyle hareket eder, onun emriyle vahiy getirir. İkinci

anlam ise âyetteki emir lafzı, iş ve fiil manasına alınarak, rûhu Allah yaratmıştır, dolayısıyla mahiyetini de ancak o bilir. İnsanların bu konuda bilgileri azdır anlamı da verilebilir. *Size ilimden pek az bir şey verilmiştir* hitabının da genel anlamda insanlığa mı yoksa husûsî olarak soruyu soranlara mı ait olduğu da açık değildir. Kimi müfessire göre bütün insanlar, kimi müfessirlere göre de yalnızca Yahudiler kast edilmiştir.

B. SÛR: Kur'an'ın on ayrı âyetinde zikredilir. Müteşâbihliği, sûrun hakikat ve mahiyeti, üfürülme zamanı ve sûrlar arasındaki sürenin uzunluğu gibi hususların hâlâ birer sır olmalarından kaynaklanıyor. Âyetlerden anlaşılıyor ki söz konusu âletin üç ayrı zamanda kullanılacaktır. İlk üfleşte bütün insanları şiddetli bir ölüm korkusu saracaktır. İkincisinde bütün mahlukatın ölümüne yol açacaktır ve üçüncü defa da bütün insanlar dirilecek, kabirlerinden doğrulup kalkacak ve ilâhî mahkemeye doğru yürüyeceklerdir.

C. DÂBBETÜ'L-ARZ: *“O söz başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir dâbbe (canlı) çıkarırız; o onlara insanların, âyetlerimize inanmadıklarını söyler.”* (Neml;82) âyetinde, kıyâmetten önce çıkarılacak olan bir canlıdan söz edilmektedir. Dâbbetü'l-arz denilen bu canlıın şekli, büyüklüğü, yaratılış özellikleri, nereden, ne zaman ve nasıl ortaya çıkarılacağı konusunda çeşitli rivâyetler mevcuttur. Ancak bu bilgilerin âyette bulunmadığı gibi sünnete de tek bir rivayet dışında bu konu hakkında bilgi yoktur. Bu bilgiler Yahudilerden veya başka din mensuplarından Araplara geçmiş olan haberlerdir.

- ❖ Hakiki müteşâbihlerin manaları Allah'ın ezeli ilmi içerisinde. Bu yüzden bu tür âyetler üzerinde yapılan açıklama ve yorumlar hiçbir zaman o âyetlerin hakiki anlamlarını ortaya koyucu nitelikte değildir.

2. İzafi Müteşâbihler

- ❖ Bu müteşâbihler, kastedilen mananın anlaşılmasında bir delile veya hâricî bir açıklamaya ihtiyaç gösteren hafî, müşkil, mücmel, mübhem, müevvel, mutlak ve genel manalı âyetlerle garib kelimeler ve dilcilerin manalarında ihtilaf ettikleri lafızların bulunduğu âyetlerdir. Belli bir ilmî olgunluğa ve yorum gücüne sahip olan müfessirlerin başka konularda olduğu gibi bu konuda da karîneleri (:belirti) doğru tespit ederek Kur'an'ın özüne uygun yorumlar getirmeleri mümkündür. İzafi müteşâbihler ikiye ayrılır:

A. LAFZÎ MÜTEŞABİHLER: Kelimenin yapısında görülen bu nevi müteşâbihlik, lafzın ya garip ya da müşterek olması durumunda söz konusudur:

- 1. Garip lafızlar:** Kur'an'ın bazı kelimelerinin garabetten dolayı müteşâbih olduğu ileri sürülmektedir. Mesela Hz. Ebu Bekr

(ra) *وَفَاكِهَةٌ وَآبَاءُ* (“*Meyva (lar) ve çayır (lar) itirdik*”^{Abese:31}) âyetinin manası sorulduğunda, “Şâyet Allah’ın kitâbı hakkında bilmediğim bir şeyi söylersem, hangi semâ beni altında gölgelendirir, hangi yer beni üzerinde barındırır?” demiştir. Görüldüğü üzere Hz. Ebu Bekr kendi kabilesi tarafından kullanılmayan kelimesinin hakiki anlamda neye delâlet ettiğini bilmediğini açıkça beyân etmiştir. Ayêt belirli bir manaya delâlet etsede bu kesinlik arz etmez. Bu yüzden denilebilir ki ‘ebben’ kelimesinin manasını tayinde ve bununla hangi çeşit bir bitkinin kastedildiğini belirlemede bir zorluk vardır. Çünkü bu kelime lügatta çayır, otlak, sebze, saman ve çerez gibi anlamlara gelmektedir.

- 2. Müşterek lafızlar:** Şâyet bir lafız birden çok mana ifade eder ve bu manalardan birini tercihde zorluk olursa, o takdirde böyle bir lafız, manasındaki iştiraktan dolayı müteşâbih kabul edilir. Mesela, *فَرَاغًا عَلَيْهِمْ مَضْرُوبًا يَأْتِيهِمْ* (“*Bunun üzerine, yanlarına gelip sağ eliyle vurdu.*”^{sâffât:93}) âyetinde yer alan ‘el-yemîn’ kelimesinde bu anlamda teşâbüh vardır. Çünkü bu lafız, sağ el, kuvvet ve yemin manalarına gelmektedir.

B. MANEVÎ MÜTEŞABİHLER: Müteşâbihlik bazen de âyetlerin manalarında görülebilir. Bu, söz konusu âyetlerin mana bakımından açık olmamalarından veya birden çok anlam ifade etmelerinden kaynaklanmaktadır.

☞ **NOT:** bu konuda 4 uzun örnek vardır, ben sadece bir tanesini kısaltılmış olarak yazıyorum.

- ✓ **Örnek:** Kur’an, “*Biz rüzgarları aşılâyıcı olarak gönderdik...*” (Hicr;22) âyetiyle bitkilerin döllemesinde rüzgârın rolünün bulunduğunu ortaya koymuştur. Reşid Rıza bu konuda şunları söyler: Araplar aşılâmayı biliyorlardı ve bunu kendi elleriyle yapıyorlardı. Ancak esasen bu işi rüzgârların yaptığından habersiz idiler. Eski müfessirler de rüzgârın bu rolünü bilmedikleri için söz konusu âyetin hakikî manasını anlayamamışlar, hep mecâzî anlam üzerinde dolaşıp durmuşlardır.

☞ **NOT:** Elmalılı Hamdi Yazır da er-Râzî için bile bu noktanın meçhul kaldığını ifade eder ve şöyle der: “*...Ve orada bütün meyvelerden çiftler çiftler yaratan O’dur...*” (Ra’d;3) âyetinin ifade ettiği hakikat (bütün bütükülerin çiçeklerinde erkek ve dişi çiftin bulunduğu vs) keşfedildikten sonradır ki, rüzgârların aşılâyıcı bir hizmet gördükleri ortaya çıkmış oldu. Böylece Hicr;22 âyetin de Ra’d;3 âyeti gibi meçhul bir bilimsel hakikatı haber verdiği bu kadar zaman sonra anlaşıldı.

Müteşabihlerin Hikmetleri

1. Bir imtihan vesilesidir. İnsanın gayba imânının ölçüsünü ortaya koyarlar.
2. Söz konusu âyetlerin, ne derece kabiliyetli ve bilgili olursa olsun insana hem acizliğini ve cehâletini göstermesi hem de Allah Teâlâ'nın kudretini ve ilminin yüceliğini idrâk ettirmesidir.
3. Müteşabihlerin varlığı, birden fazla kelâmî mezhebin doğmasına ve her mezhep mensubunun kendi görüşlerini teyid edici delilleri bulmak için Kur'an'a yönelmesine zemin hazırlamıştır.
4. Müteşabih ayetlerin ihtivâ ettikleri manalar genişçe açıklanmış olsaydı, Kur'an çok daha hacimli ve böylece neredeyse ezberlenemeyecek ve muhafaza edilemeyecek kadar genişleyebilirdi.
5. Müteşâbihlerin manalarını tespitinde zorluk ve meşakkat vardır. Meşakkatın olması da sevabın fazla olmasına yol açar. Bu gibi âyetler üzerinde düşünmek ve tevîl yapmak sevâba vesile olur.
6. İnsan aklî delillere başvurmayaya kendisini meçur hissetmiştir. Eğer bu ayetler bulunmasaydı, düşünce dar kalıplar içinde kalmış olabilirdi ve insan taklit karanlığından kurtulamazdı.
7. Kur'an'ın tamamı muhkem olsaydı, te'vile ihtiyaç hissedilmez, insanlar ilmî açıdan birbirlerine üstünlükleri de söz konusu olmazdı. Âlimin câhile olan üstünlüğü ortadan kalkar, derece itibariyle hepsi eşit seviyeye gelirdi.

B. HURÛF-I MUKATTAA

- ❖ Kur'an'daki bazı sûrelerin başlarında yer alan harflere mukattaa harfleri (kesik harfler) denir. Zâhiri itibariyle herhangi bir manaya delâlet etmediklerinden dolayı '*hakîkî müteşabih*' olarak kabul edilen söz konusu harfler hakkında İslâm'ın ilk yıllarından itibaren bazı yorumlar yapıla gelmiştir.

Genel Bilgiler

- ➡ Mukattaa harfleri, 29 sûrenin başında yer almıştır.
- ➡ Bu harfler tek oldukları gibi ikili, üçlü, dördü ve beşli kompozisyon da oluşturmaktadırlar.

- ➔ Tamamı, 14 farklı harf olup, 13 ayrı şekil altında görünmektedir.
- ➔ Müfessirlerin beyânına göre vahiy geldikçe Hz. Peygamber bunları insanlara tebliğ ederdi.
  - ❖ **Ancak** Kur'an'ın meydan okuması karşısında âciz kalan müşrikler ve gayr-i müslim unsurlar diyorlardı ki, "...*Sakin şu Kur'an'ı dinlemeyin, okundukça gürültü edin, belki bastırır galip gelirsiniz.*" (Fussilet:26) Ancak hurûf-u mukattaanın yer aldığı sûreler nâzil olunca bu harfler, kâfirlerin de dikkatlerini çekmiş böylece gürültü etmekten vazgeçerek Kur'an'a kulak vermeye başlamışlardı.
- ➔ Hurûf-u mukattaanın müstakil âyet olup olmadığı konusunda farklı iki görüş vardır.
  - ❖ Kûfeliler bazılarının müstakil bir âyet olduklarını bazılarının da kendilerinden sonra gelen âyetin cüz'üdür demişlerdir.
  - ❖ Basralılara göre ise bu harflerin hiçbirisi müstakil âyet değildir.

HURÛF-U MUKATTAANIN YORUMU

Hurûf-u mukattaanın yorumlanıp yorumlanamayacağı konusunda iki görüş vardır:

- A. Selefin görüşü:** Selef âlimleri, mukattaa harflerini Kur'an'ın özü ve sırrı kabul etmektedirler. Onlara göre bu harflerin mutlaka manaları vardır, ama onları Hz. Peygamber'den başkası kavrayamaz. Çünkü bu hususta tek selahiyetli odur. Allah katında bulunan bilgilerden resûllerine lüzumu kadar verilmiştir. Bu sebepten dolaydır ki, peygamberler âlimlere, onlar da insanlara tahammül edebilecekleri kadar bilgi sunmuşlardır. Her grup kendisine verilenden fazlasını kaldıramaz. Çünkü akıl tam ve mükemmel değildir. Göz, güneş işiğine tahammül edemediği gibi akıl da sırlara dayanamaz.
- B. Halefin görüşü:** İkinci görüş de halefin yani Mûteahhirûn Ehl-i Sünnet kelâmcıların görüşüdür. Onlara göre de, Allah Teâlâ'nın muhatapları için anlamı olmayan şeyleri inzal etmesi uygun değildir. Hurûf-u mukattaaların hangi anlamlara gelebilecekleri hakkında 20 kadar görüş vardır ve bir kaçını sıralayacak olursak:

- 1. Allah'ın isim ve sıfatlarından** bir kısmına işaret etmektedir. Delil olarak kullandıkları bir rivayet ise İbn Abbas'a nispet edilmektedir: *Elif Lam Mim'i oluşturan harfler, Allah, Latîf ve*

Mecîd isimleri gösterir. Kelamcılardan bazılarına göre de, mukattaa harfleri, Allah'ın aynı harfle başlayan bütün isim ve sıfatlarına delalettir. Yani mesela Elif; Ehad, Evvel, Âhir, Ezeli ve Ebedî isim ve sıfatlarına delalet eder.

- 2. Allah Teâlâ bu harflerle** yemin ederek söze başlamaktadır. Bu görüş, el-Ahfeş'e nispet edilmektedir. Ona göre Allah nasıl kendi şerefi, yüceliği ve kâinattaki bazı varlıklar üzerine yemin etmişse, hurûf-u mukattaa ile de aynı şekilde yemin etmiştir. Bu yemin, söz konusu harflerin değerini yükseltmekte ve söze ayrı bir güzellik kazandırmaktadır. Ancak bu durumda bazen peş peşe iki yemin söz konusu olmaktadır ve bu hoş karşılanmayan bir durumdur.
- 3. Mukattaa harfleri,** başında buldukları sûrelerin isimleridir. Ancak bu görüş de tenkit edilebilir mahiyette. Şayet bu harfler başlarında yer aldıkları sûrelerin isimleri kabul edilirse, o takdirde aynı harflerle başlayan birden fazla sûreyi birbirinden ayırmak nasıl mümkün olabilir?
- 4. Mukattaa harfleri** inanmayanların dikkatini çekmek için konulmuştur. Onlara göre Allah teâlâ, bazı sûrelerin başına koyduğu bu harflerle hem inanmayanların dikkatini çekmekte hem de onlara üstü kapalı bir şekilde meydan okumaktadır. Yani Yüce Allah bir anlamda müşriklere, söz konusu harfler sizin de çok iyi bildiğiniz gibi hecâ harfleridir. Kur'an'ın tamamı da bu harflerle nâzil olmuştur. Eğer güç yetirebilerseniz, o Kur'an'ın bir benzerini getirin, demiş olmaktadır. Bu görüş, İslâm âlimlerinin çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Psikolojik bakımdan insanları, ilgilenmedikleri şeylere yönelten bir metod olması bakımından oldukça enteresan görünmektedir.

➤ **Peki, Hz. Peygamber bu harflerin manalarını neden açıklamadı?**

- ❖ Bu konuda Hz. Peygamber'den nakledilen tek bir hadis mevcuttur o da harflerin manalarıyla ilgili herhangi bir mana vermemektedir. Bu durumda üç ihtimal var; Ya Allah Teâlâ bu harflerin Resûlü ile kendi arasında birer sır olarak kalmasını istemiştir, ya sahâbîler bu konuda Peygamber'e birşey sormadıkları için oda herhangi bir açıklama yapmamıştır yahut da esasen sahâbîler de kendi bilgi ve zekâ seviyelerine göre bu harflerin manalarını anlıyorlardı, o yüzden de Hz. Peygamber bu harflerin manalarıyla ilgili olarak herhangi bir beyânda bulunma ihtiyacı hissetmemiştir.

➔ **İ'câz kelimesi sözlükte** *acze düşürmek, âciz bırakmak* manasında bir masdardır. Kur'ân'ın icâzından maksat da *onun, bütün insanları kend benzerini getirmekten âciz bırakması*demektir.

- ❖ Bu anlayışa göre Kur'an, benzerini getirme konusunda beşer kudretinin âciz kalacağı çok yüksek bir mertebededir. Yani insanoğluna, ona nazîre yapma kuvvet ve kudreti verildiği halde, söz konusu kitabın mücizeliği kendisini fesâhat ve belâgat açısından öyle bir mertebeye yükseltmiştir ki, insanın artık ona benzer bir söz söylemesi imkânsız hale gelmiştir. Ancak bu noktada mutezile imamlarından en-Nazzam'ın Sarfe Mezhebi olarak nitelendirilen bir itirazı vardır. Ona göre Allah Teâla Arapların Kur'an'a nazîre yapmalarına engel olmuştur ve Kur'an'ın beşer üstü bir kitap olması bu engellemeden ileri gelmektedir. Ehl-i sünnet ulemâsı bu görüşü isabetli bulmayarak iki yönden tenkit etmiştir: birincisi, Kur'an'ın mücize bir kitap olduğu konusunda ümmet icmâ etmiştir. İkincisi de Sarfe Mezhebi'nin isabetli olduğu kabul edilirse, o zaman Kur'an'ın meydan okumasına icâz değil, ta'ciz denirdi. Bu ise, bir insanın dilini kesip sonra da ona konuşma izninin verilmesine benzer.

Kur'an'ın Mûcize Oluşunun Delilleri

Kur'an'ın mûcize oluşunun üç delili vardır:

- 1. Kur'an'ın beşer üstü bir kitap oluşu:** Bilindiği gibi peygamberler kendilerini ümmetlerine kabul ettirebilmek için mûcizeler göstermek mecburiyetindedirler. Peygamberlere verilen mûciceler de kendi zamanlarında revaçta olan şeylerden daha üstün özellikler taşıyordu. Bunun böyle olması tabii, bir bakıma da gerekli idi. Çünkü akdsi durumda mûcizenin inandırıcı olması söz konusu edilemezdi. Bu sebeptendir ki, Hz. Musa'ya sihirle, Hz. İsa'ya da tıpla ilgili mûcizeler verilmişti. Aynı sebepten dolayıdır ki, Hz. Peygamber'e de en büyük mûcize olarak Kur'an gönderilmişti. Çünkü o dönemde de Araplar belâgat konusunda çok ileri bir durumda idiler. Arap dili âdeta altın çağını yaşıyordu. İşte böyle bir dönemde Kur'an vahyedilerek seviyesini ortaya koymuş, hem de kendi benzerinin getirilemeyeceğini ispat etmişti.
- 2. Muhâliflerine Meydan Okuması:** Kur'an, kendisinin ilâhî kaynaklı bir kitap olduğuna karşı çıkanlara meydan okuyarak onlardan, kendisinin bir benzerini getirmelerini istemiştir. İlk önce kendisinden daha üstün bir kitap getirmelerini teklif etmiş (Kasas;49). Bu mümkün olmayınca ardından kendisi gibi bir kitap getirmeleri konusunda tahaddide bulunmuştur (İsrâ;88).

- 3. Benzerinin Getirilememesi:** Kur'an'ın meydan okumasına rağmen muarızları onun bir sûresinin dahi benzerini getirememişlerdir. Tarih boyunca ona ciddi anlamda nazire yapılamamış olması, bundan sonra asla yapılamayacağını açık bir kanıttır. Çünkü her asırdaki bilginler, edipler, filozoflar, münekkit ve müellifler Kur'an'ın mücizeliğini; belâgat, fesâhat ve beyânda onun derecesine çıkmaktan âciz olduklarını itiraf etmişlerdir. Bununla beraber kaynaklar bize ilk dönemlerde bazı inkârcıların Kur'an'a nazire yapmaya kalkıştıklarını haber vermektedir. (El-filü me'l-filü örneği için s.197)

Kur'an'ın İcâz Yönleri

- ➔ Kur'an ilim, hüküm ve beyân bakımından beşer gücünü aşan meziyetlerle dolu bir kitaptır. Bütün bu meziyetler, aynı zamanda onun mücizevilliğini gösteren delillerdir.

- 1. Nazım ve te'lif:** dizmek, tertip etmek ve sıraya koymak demektir. Kur'an'ın harfleri, kelimeleri ve âyetleri o şekilde dizilmiştir ki, daha güzel olsun diye tek bir harfîni bile yerinden oynatmak mümkün değildir. Nüzûlündeki 23 senelik uzun sürece rağmen harflerin kelimelere, kelimelerin âyetlere, âyetlerin sûrelere yerleştirilmesindeki tertip gibi, sûrelerin birbirleriyle irtibatlı olarak Kur'an'ın içerisine yerleştirilmesi de ondaki vahdet, münâsebet ve insicâmî (:düzgünlük, tutarlılık) ortaya koyan icâz vecihlerinden biridir.
- 2. Gaybî haberler içermesi:** Kur'an, insanların bilme imkânına sahip olamayacağı gayb haberlerini de içermektedir. Kur'an ve sahih hadislerden öğrendiğimize göre Hz. Peygamber okuma yazması olmayan ümmî biriydi. Bundan dolayı geçmiş ümmetlerin kitaplarını okuyarak onların kıssalarını ve haberlerini öğrenme imkânına sahip değildi. Şayet Kur'an haber vermeseydi mâzide cereyan eden bu hâdiseleri Hz. Peygamberin bilmesi nasıl mümkün olabilirdi. (bkn Hud;49). Kur'an, Hz. Peygamber zamanında hâl'e ait gayb haberlerini de ihtiva etmiştir. Ayrıca indiği zamana göre istikbalde gerçekleşecek gaybî haberlerde de bahsetmektedir (msl. Fetih sûresinde Mekke'nin fethi).
- 3. Beşeriyetin ihtiyacını karşılaması:** Kur'an'ın, beşeriyetin ihtiyaçlarını karşılamasından maksat, onun her asırda ve her yerde, hiç bir dinde ve nizamda görülmeyecek tarzda insanlara doğruyu göstererek, onları dünya ve âhirette mutlu etmeyi amaçlamasıdır. Bu yüzdendir ki Kur'an, insanlığın yeryüzündeki kısa hayatı ve âhîret hayatı için gerekli olan ve ilgili prensipleri ihtiva etmiştir. İnsan da eğer Kur'an'ın ortaya koyduğu bu evrensel prensipleri gereği gibi anlayıp uygulama alanına çıkarabilirse, o yüce kitabın hedeflediği mutluluğu elbetteki yakalayabilecektir.
- 4. Fenni mücizelere işaret etmesi:** Kur'an'ın asıl amacı insanları hidâyete sevkettir. Ancak Kur'an bu noktayı dikkate alarak ibret için zaman zaman fen ve tabiat ilimleri gibi ilimlere de çok genel anlamda temas etmiştir. Mesela

arzın yuvarlaklığı (Zümer;5 ve Nâz'iat;30) ve güneşin kendi yörüngesinde döndüğü (Yasin;38). Modern bilimin henüz keşfetmeye çalıştığı bütün bu husulardan Kur'an'ın asırlar öncesi söz etmesi onun mucizeliğinin kesin bir işaretidir.

- 5. Kur'an'ın Hz. Peygamber tarafından değiştirilmemesi:** Kur'an'ın bize, müşriklerin Hz. Peygamber'den hoşlarına gidecek, onların durumlarına ve yaşadıkları zamana uygun hükümler taşıyacak nitelikte bir kitap istediklerini haber vermektedir. (Yunus;15-16). Bu âyetler bir taraftan müşriklerin, Kur'an'ın tebdili (:değiştirilmesi) konusundaki taleplerini dile getirmekte, diğer taraftan da onların bu taleplerini asla dikkate almaması hususunda Hz. Peygamber'i uyarmaktadır. Dolayısıyla bu da onun, ilahî bir kaynaktan geldiğinin ve mucize bir kitap olduğunun apaçık bir delilidir.

D. MÜŞKİLÜ'L-KUR'ÂN

Müşkil Kavramı

➔ **Müşkil'in manası, karışık ve birbirine zıt olan şey demektir.**

- ❖ **Terim olarak ise Kur'an'ın bazı âyetleri arasında ihtilâf ve tezat gibi görünen husular** diye tanımlanabilir. Ancak Kur'an'da anlam yönüyle birbirleriyle çelişen âyetlerin bulunması kesinlikle söz konusu değildir. *'Hâla Kur'ân üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından olsaydı, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şey bulurlardı.'* (Nisâ;82) âyeti bunu apaçık bir şekilde dile getirmiştir. Bazen ilk başta âyetler arasında bir çelişki olduğu zannedilebilir ancak üzerinde biraz düşünüldüğü vakit gerçekte herhangi bir çelişkinin bulunmadığı hemen anlaşılır.

İşkâle Yol Açan Sebepler

Kur'ân'da bulunduğu zannedilen müşkilâtın sebepleri vardır.

- 1. Mevzû ihtilâfı:** Bazen herhangi bir konu Kur'ân bütünlüğü içerisinde ele alındığı zaman, o mevzu ile ilgili âyetler arasında bir tezat olduğu, yani bir ya da birkaç âyetteki mananın bir başka âyetle çelişki teşkil ettiği zannedilebilir.
- 2. Hakikat ve mecâz imkânı:** Kur'an'daki âyetler bazen hakiki bazen de mecâzî anlamda kullanılmışlardır. Bazı âyetlerde hem mecâz hem de hakiki mana aynı anda görülebilmektedir. Meselâ: *"..insanları sarhoş bir halde görürsün, oysa onlar sarhoş değildir.."* (Hâcc;2) âyetinde ilk anda çelişki varmış gibi gözükse de kıyâmetin dehşetine izâfetle mecâzen insanların sarhoş olacakları

ifade edilirken, sarhoşluğun şaraptan geleceği düşünülerek hakikate izâfetle de sarhoş olmadıkları dile getirilmiştir.

- 3. Fiilin isnadıyla meydana gelen müşkilât:** Bazı Kur’ân âyetlerinde de yapılan bir işin isnâdı konusunda ihtilâf olduğu zannedilmektedir. Meselâ “*Onları siz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, lâkin Allah attı...*” (Enfâl;17) Bu âyet Bedir savaşındaki Müslümanlar hakkında inmiştir. Ancak âyette zâhiren fâil müminler ise de, hakikatte Allah’tır. Yani âyetteki öldürme ve atma olayını yapmak kullara, dileme ve yaratma Allah’a aittir. O halde fâil-i hakiki Allah’tır ve bu yüzden de fiil O’na isnad edilmiştir.
- 4. Zıt anlamlılığın sebep olduğu ihtilaf:** Meselâ “*Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah’ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.*” (Ra’d;28) âyetiyle, “*Müminler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman yörekleri titrer..*” (Enfâl;2) âyetinde zikredilen kalplerinsükûnetiyle kalplerin titreyişi çelişkili gözükmemekte. Ancak demek istenilen müminin kalbi Allah’ın zikriyle huzurludur, ancak haktan ve hidâyetten sapma korkusuyla da her an titremekte ve ürpermektedir. Dolayısıyla söz konusu anlamlar bir bütünü tamamlayan iki unsur konumundadır.
- 5. Bir hakikatın farklı biçimlerde anlatımı:** Kur’an, Hz. Âdem’in yaratılışından söz ederken farklı ifadeler kullanmıştır. Meselâ, onun *topraktan* (Âl-i İmran;59), *kokuşmuş kara çamurdan*, *balçuktan* (Hicr;26), *cıvık çamurdan* (Sâffât;11), *kupkuru balçuktan* (Rahmân;14), yaratıldığını belirtmiştir. Bu âyetler arasında ilk etapta bir tezat olduğu düşünülebilir. Esasen söz konusu âyetlerde geçen şeyler aynı şey olmamakla birlikte cevher itibariyle hepsinin menşei (:kaynağı) topraktır ve bütün bu ifadeler toprağın farklı biçimlerini ortaya koymaktadır. Yani bu ifadeler ilk insanın yaratılış aşamalarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla aralarında anlam itibariyle herhangi bir çelişki yoktur.

İşkâli Giderme Yolları

Kur’ân müşkillerini gidermek için ortaya iki yol çıkmıştır:

- 1. Te’vil ve te’lif yolu:** Yukardaki işkâle yol açan sebepler altında verilen bütün örnekler bu konu için de örnek teşkil etmektedir.
- 2. Nesih yolu:** Allah Teâlâ’nin eski bir hükmü yenisiyle yürürlükten kaldırmasını ifade eder ve özellikle müfessirler ve fakihlerin çelişkili görünen bazı âyetleri uzlaştıramadıkları zaman başvurmuş oldukları bir yol olarak görünmektedir. Aşağıda bu konu genişçe açıklanacaktır.

E. MÜNÂSEBÂTU'L-KUR'ÂN

Münâsebetin Manası ve Alanı

- ➔ **Münâsebet sözlükte** *yakınlık ve benzerlik* anlamını ifade eder. **Terim olarak** ise *birbirini takip eden kelime ve cümleler veya arka arkaya anlatılan hâdiseler arasındaki irtibat ve ilişkidemektir*. Münâsebet ilmi konu itibariyle kelime veya cümleler arasındaki anlam benzerliğini, irtibat ve insicâmı, bir usûl terimi olarak ‘*münâsebâtu'l-Kur'ân*’ da âyet ve sûreler arasındaki mana ilişkisini ortaya koymaktadır.
- ➔ Kur'ân âyetleri çeşitli zaman aralıklarıyla muhtelif sebepler üzerine indirilmiştir. Ancak onların farklı zamanlarda indirilmiş olması, aralarındaki insicâm ve irtibata engel teşkil etmemektir. Kur'ân'ın içerdiği naslar arasında mantıksal bir anlam ilişkisinin bulunması zaruridir. Bu ilişki hem âyetler hem de sûreler arasında söz konusudur. Hatta bazı âlimlere göre sûrelerin başlarıyla sonları, bir sûrenin sonuyla diğer sûrenin başı arasında da mana bakımından mâkul bir irtibat ve insicam mevcuttur.
  - ❖ **Meselâ** Vâkı'a Sûresi “*Öyle ise Ulu Rabbinin adını tesbih et*” âyetiyle son bulmuş, müteakip sûre olan Hadîd Sûresinin ilk âyetinde de sanki Allah'ı tesbih etmesi konusunda insana delil teşkil etmesi için “*Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir*” denilmiştir.

F. FEZÂİLU'L-KUR'ÂN

Anlamı

- ➔ Fezâil, fazilet kelimesinin çoğuludur. Üstünlük, meziyet ve şeref anlamındadır. Buna göre fezâilu'l-Kur'ân *Kur'an'ın yüceliğini, üstünlüğünü, meziyet ve şererfi demektir*.

Kur'an'la ilgili Fazilet Hadisleri

- ➔ Hz. Muhammed (sav) birçok hadisinde Kur'ân'ın hem söz olarak üstünlüğüne, hem de onu öğrenme, öğretme, okuma ve okutmanın faziletine işaret etmiştir:

1. Sözü en hayırlısı Allah'ın kitabıdır. (*Buhârî*)

2. Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğreteninizdir. (*Buhârî; Ahmed b. Hanbel*)

✓ Kur'an'ın tümü hakkındaki bu fazilet hadisleri güvenilir hadis kitaplarında mevcuttur ve sahih olduklarında şüphe yoktur.

Sûrelerle İlgili Fazilet Hadisleri

➔ Sûrelerin faziletine dair pek çok hadis mevcuttur. Bunların büyük bir kısmı tefsir kitaplarında yer almaktadır:

1. Kim Cuma günü Âl-i İmrân sûresini okursa, Allah ve melekler güneş batıncaya kadar ona salât (rahmet ve istiğfar) ederler.

2. Kim En'âm sûresini okursa, her âyetine karşılık yetmiş bin melek gece ve gündüz o insanın bağışlanması için dua eder.

➔ Kur'an sûrelerinin fazileti hakkında nakledilen bu hadisler ez-Zemahşerî, el-Beydâvî ve Ebu's-Suûd Efendi'nin tefsirlerinde yer almaktadır. Kaynakların belirttiğine göre bu müfessirler söz konusu hadisleri, Kur'an sûrelerinin faziletleri konusunda uydurma hadis nakletmekle tanınan es-Sa'lebî ve el-Vâhidî kanalıyla rivâyet etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki müfessir eş-Şirbînî, ez-Zemahşerî ve ona tâbi olarak aynı hadisleri naklene el-Beydâvî'nin pek çok uydurma hadis kitaplarına aldıkları söz etmektedir. Bu müfessir söz konusu hadislerin mevzû olduklarını belirtirken, âlimlerin ekseriyetinin görüşünü benimsemiştir.

➔ Kur'an sûrelerinin fazileti konusunda uydurulan hadisler teşvik için yaramış olsa bile uydurulan hadislerde öngörülen aşırı sevaplar, Müslümanları Kur'an'ın ruhundan uzaklatırıp sadece onun lafzıyla meşgul etmiştir. Halbuki ümmetin en hayırlısı olan ashâb Kur'an'ın manası ve hükümlerin uygulanması konusunda çok titiz davranıyordu. Böylece bu mevzû hadisler Müslümanları daha çok Kur'an'ın lafzına yönelterek onları asıl görevlerinden uzaklaştırmıştır.

VI. TARİH İÇERİKLİ İLİMLER

➔ Kur'an tarihe ve tarihi olaylara özel bir önem atfetmektedir.

❖ Hedefi, olayların arkasında kalan gizli değerleri, önemli mesajları muhataplarına ulaştırmaktır. Kur'an sadece tarihi bilgileri anlatmakla kalmaz, zaman zaman da Yüce Allah'ın yaratıcı kudretini, tarihin

akışıyla birlikte hep var olan İlâhi yasaları (Sünnetullah) görme imkanı sağlayan jeolojik ve biyolojik özelliklere de dikkatlerimizi çeker.

A. KISASU'L-KUR'ÂN

- ➔ Kıssaların amacı, sadece insanların ahlâkî davranışlarıyla ilgili bir takım sebep ve neticeler üzerinde durmak değildir. Kur'an'ın kendi sunu mantığı ve yöntemi içerisinde kıssalar, bir nakil ve aktarımın ötesinde, toplumsal değişmelere paralel olarak ele alınması ve üzerinde derinliğe düşünülerek birtakım yorum ve prensiplere ulaşılması gereken tarihsel veriler konumundadırlar. Bunlar, İlâhi bir tarih yorumunu elde etmemiz için mevcuttur.

Kıssa Kelimesinin Anlamı

- ➔ **Kıssa**, 'bir kimsenin izini sürüp adım adım takip etmek' manasına gelmektedir. İkinci bir anlamı da *birine bir sözü beyan etmektir*. Bunların dışında *anlatmak*, *hikâye etmek* manalarına da gelmektedir.

- ❖ **Ancak** Kur'an kıssaları için bu anlamları kullanmamak gerek. Kur'an'daki kıssalar, geçmiş eserleri, izleri açığa çıkaran, bu suretle unutulmuş veya bilinmeyen olaylar üzerinde dikkatleri yoğunlaştırarak insanı derinden derine tefekküre yönelten bir olgudur.

Kıssaların Gayeleri

- 1. Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat etmek:** Bilindiği gibi ne Hz. Peygamber ne de kavmi, geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin durumlarına vâkıf değildir. Yusuf 102, Kasas 44-45 gibi âyetlerde bu husus açıkça dile getirilmiştir. İşte Hz. Muhammed'in bu kıssaları bilmediği halde Kur'an vasıtasıyla doğru bir tarzda anlatması onun, Allah'ın vahyine mazhar olduğunun en büyük delilidir.
- 2. Hz. Peygamber'i ve müminleri teselli etmek:** Hakka davet meşakkatli bir yoldur. Bütün peygamber bu yolda çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. İşte bu gibi durumlarda Yüce Allah önceki peygamberlerin kıssalarını inzâl ederek, onların da aynı problemlerle karşılaştıklarını anlatmış, böylece peygamberini teselli edip azmini ve irâdesini güçlendirmiştir.
- 3. Muhatpları düşündürmek ve ibret almalarını sağlamak:** Görebildiğimiz kadarıyla Kur'an kıssaları, iyilik ve kötülüğün çatışmasını konu edinmektedirler. Her fert Kur'an kıssalarında kendi konumuna ve karakterine uygun bir örnek seçebilme imkânına sahiptir. Dolayısıyla mümin

insan bu kıssaları okuduğu zaman oralarda anlatılan iyi kişileri takdir edip onlara benzemek, kötülerden de nefret edip onlar gibi olmaktan sakınmak ister.

4. İslâm'ın evrenselliğini ortaya koymak: Tarih boyunca bütün peygamberler Allah'ın varlığını ve birliğini tebliğ edip insanlığı şirkten uzaklaştırmaya gayret etmişlerdir. Enbiyâ sûresinin 48-92 pasajı bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır. Bu pasajlarda hakiki varlıkla O'na ortak olarak ileri sürülen tanrıların, başka bir ifadeyle hak ile bâtılın mücadelesine yer verilmiş, son âyette de bu anlatımların gayetine temas edilmiştir.

5. Semâvî dinlerin esasta bir olduğunu beyân etmek: 'Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i peygamber gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin. O'ndan başka ilâhımız yoktur..' (A'râf;73) ve 'Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin. Sizin ondan başka ilâhımız yoktur...' gibi âyetler bu hususa açıkça işaret etmektedir.

Kıssaların Özellikleri :

➔ Kur'an, ilâhî mesajı muhataplarına ulaştırmak için tarihi olayları araç olarak kullanmıştır. Kur'an bu önemli hedefi gerçekleştirirken, söz konusu olan kıssaları belli bir takım özelliklere riâyet ederek sunar:

- 1.** Zaman söz konusu değildir. Mekân ve şahıs unsurlarına pek rastlanmaz. Msl. Yâsin 13-27
- 2.** Bütün kıssalar (Yusuf kıssası hariç) fragmanlar/parçalar halinde zikredilmiştir.
- 3.** Hangi maksat ile kıssa zikrediliyorsa hâdiselerin sadece o miktarı verilmektedir.
- 4.** Araplar arasında yaygın olarak bilinen kıssalara yer verilmiştir.

5. Tarihi birer belge niteliğinde değil, Araplardaki edebî ve menkıbevî özellikleriyle kullanılmıştır.
6. Tarihi öğeler ön planda görülmeyip çoğu zaman ihmal edilmiş, gayeye hizmet etmeyen detaylar hazfedilmiştir.
7. Birkaç yerde değişik açılardan ele alınarak tekrar edilmiştir. Ancak her zikredilişin farklı bir münasebeti vardır.
8. Temsili bir anlatım tarzı seçilmiştir. İfadeler kuruluktan kurtarılıp canlı ve hareket dolu bir savirle müşahhas hale getirilmiştir.

Kıssaların Vâki Olmadığı İddiası :

- ➔ Kur'an kıssalarının gerçekte vuku bulmadığı iddiasını ilk defa ciddi bir şekilde gündeme getiren, Muhammed Ahmed Halefullah'tır. Halefullah'ın konuyla ilgili iddiası şöyledir:

- ❖ **Kur'an'ın birçok âyetinde** müşriklerin Kur'an hakkındaki 'evvelkilerin masalları' nitelermelerine yer verildiği halde hiç bir ayette bu iddialar reddedilmiş değildir. O halde Kur'anda masal bulunduğunu söylemekte bir sakınca yoktur. Kur'an, naklettiği bu olayların vuku bulup bulmadığına, gerçekte uyuşup uyuşmadığına önem vermemiştir çünkü o kıssaları sadece vermek istediği talimat ve öğütler için vesile kılmıştır. Bize göre bu iki iddia da mesnetsiz ve tutarsızdır. Çünkü Kur'an, Furkân sûresinin 5 ve 6. âyetlerinde 'evvelkilerin masalları' iddiasını reddetmektedir. Ayrıca, anlattığı kıssaların gayb haberleri olduğunu da birkaç âyetinde ifade etmiştir (Âl-i İmrân:44; Yûsuf:102). Ayrıca Kur'andaki kıssaların Kitab-ı Mukaddes'de anlatılanlara çok benzemesi de bu iddialar için bir delil teşkil etmez. Kitab-ı Mukkades ile Kur'an-ı Kerim'in kaynağı birdir ve Kitab-ı Mukaddes'in **tamamen** tahrif edildiğine dair bir bilgi yoktur. Öyleyse bu benzerliklerin bulunmasında gayet tabiidir.

B. ESBÂBU'N-NÜZÛL

- ➔ Kur'an âyetlerini esasen iki kısma ayırabiliriz. Bir sebebe bağlı olarak nâzil olan ve bir sebebe bağlı olmayıp bir hükmü ortaya koymak amacıyla nâzil olan âyetler. Bu ilimde sebebe bağlı olarak nâzil olan âyetlerin inşiyle ilgili rivâyetleri konu edinmiştir.

Esbâbu'n-Nüzûl Kavramı

➔ **Esbâb**, sebep kelimesinin çoğuludur.

❖ **Sözlükte** ‘*metod, yol, işaret, vesile, vasıta*’ manalarına gelmektedir.

☞ **Ayrıca** ‘*amaca ulaştırın herşeye*’ de sebep denir. Nüzûl ise *yukarıdan aşağıya inmek veya iniş* manasını ifade eder.

✓ Kısaca âyetlerin iniş sebebini anlatan bu ilmin terim manasını şöyledir: ‘*Hz. Peygamber’in risâlet döneminde vuku bulan ve Kur’an’ın bir veya bir kaç âyetinin yahut bir sûresinin inmesine yol açan olay, durum ya da herhangi bir şey hakkında Resûlullah’a sorulan soru*’. Örnek için bkn. S.232-234

Esbâbu’n-nüzûl Rivâyetleri İçin Kullanılan Tâbirler

➔ Rivâyetler bazı hususî tâbirlerin kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu tabirlerin dışındaki ifadeler, İslâm bilginlere göre kesinlik arz etmemektedir. İfadeler:

- ❖ Âyetin nüzûl sebebi şudur.
- ❖ Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi.
- ❖ Bu hâdise üzerine şu âyet nâzil oldu.

Esbâbu’n-nüzûlle İlgili Rivâyetlerin Sıhhati

➔ Tefsir âlimleri, nüzûl sebepleriyle ilgili rivâyetlerin sıhhatini tesbitte oldukça titiz davranmışlardır. Bunun için sıhhati konusunda birtakım şartlar ileri sürmüşlerdir:

1. Hadis ilminin, sahih hadisler için öne sürdüğü şartların bu rivâyetlerde de mevcut olmalı.
2. Anlatılan olayların, Hz. Peygamber döneminde meydana geldiği tespit edilmiş olacak.
3. Anlatılan husularla ilgili âyet/sûrelerin muhtevaları arasında bir münasebet bulunacak.
4. Eğer haber mürsel ise, başka bir mürselle takviye edilecek ve hadis rivâyet etmekle meşhur olan tâbiûn müfessirlerinin birinden nakledilmelidir.

Rivâyetlerin Çeşitliliği

➔ Çeşitlilikten maksat, bir âyetin iniş sebebiyle ilgili olarak birden çok rivâyetin nakledilmesidir. Eğer rivayette geçen sebep aynı, şahıs ve zaman bakımından farklılık söz konusuyla bir problem yok demektir. Ancak bu farklılıklarla birlikte bir de sebep de farklı ise ozaman sırayla takip edilmesi gereken bazı yollar vardır:

1. Önce rivâyetlerin sıhhat dereceleri araştırılarak sahih olanı alınacak.
2. Her ikisi de sahih ise, aralarında bir tercih sebebi aranacak. Mesela bir rivâyetin müşahede (:bizzat görme) dayanması yahut Buhârî sahihinde yer alması tercih sebepleri olabilir.
3. Bu da mümkün değilse olayların zaman bakımından birbirine yakın olup olmadığına bakılır. Eğer zaman bakımından yakınlık var ise rivâyetler arası cem ve te'lif edilir.
4. Bu da mümkün değilse, o zaman o rivâyetlere konu olan âyet veya sûrenin mükerrer nâzil olduğu kabul edilir. Ancak iki defa bir âyetin nâzil olmasının izahı çok zor görünmektedir. Bunun hikmeti bazı âyetlerin hatırlatma amacıyla tekrar 'inmiş' olduğunu düşünebilir. En doğrusunu Allah bilir.

Esbâbu'n-nüzûlün Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Sonuçlar

1. Olumlu sonuçlar:

- a) Âyet/sûrenin ilâhî maksada uygun şekilde yorumlanmasını sağlar, konulan hükümlerin hikmetlerinin kavranmasına yardımcı olur.
- b) Âyetler arasında var olduğu zannedilen müşkillere halledilmesine katkıda bulunur.
- c) Müphem âyetlerin anlaşılmasını kolaylaştırır.
- d) Âyet/sûreler arasında münâsebet kurmaya yardımcı olur.
- e) Hasr veya tahsis (:anamların darlığı?) şüphesini ortadan kaldırır.

2. Olumsuz sonuçlar:

- a) Âyetleri nüzûlüne sebep olan olay ve tarihî şartlarla sınırlı görmek.
- b) Yorum zenginliğine engel olmak.

- c) Müfessirleri gereğinden fazla meşgul ederek onların mesailerini verimsizleştirmek.
- d) Ortaya çıkan birtakım yeni problemlerin Kur'an'ın genel perspektifi içinde değerlendirilmesini önlemek.

C. NÂSİH-MENSÛH

Neshin Tanımı

- ➔ **Sözlükte** ortadan kaldırmak, ilga etmek, yok etmek, yazmak vebirşeyi bir yerden başka bir yere aktarmak anlamlarına gelmektedir.
- ❖ **Terim olarak ise:** “şer’î bir hükmü, bir başka şer’î delille kaldırmak yahut mukaddem (:önceki) tarihli bir nassın, muahhar (:sonraki) tarihli bir nas ile değiştirmektir”.
- ✓ Hükmü kaldırılmış âyete *mensûh*, hükmü kaldıran âyete ise *nâsih*denilmektedir.

Kur'an'da Neshin Varlığı Tartışması

- ➔ Neshin fikrinin hicrî birinci yüzyılın sonlarına doğru bir çıkış yolu olarak ortaya atıldığı söylenebilir. Öyle anlaşılıyor ki müfessirler ve fakihler anlam itibarıyla çelişkili gibi görünen âyetleri uzlaştıramayınca böyle bir teoriyi ortaya atmışlardır. Kur'an'da neshin bizâtihi vuku bulduğunu söyleyenler İslam bilginlerinin **çoğunluğunu** teşkil etmektedir. Ancak neshi reddedenler de vardır. Neshi reddedip onu yerine “tahsis”i ikame edenlerin ilki olarak kabul edilen Ebû Müslim el-İsfahâni (ö.322/933)'nin yaşadığı asır dikkate alınırca, muhâlif fikirlerin de erken zamanlara uzandığı söylenebilir.

1. Neshi Kabul Edenlerin Delilleri:

- a) Kur'an da yer alan üç ayrı âyet, neshin varlığından söz etmektedir: “*Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah herşeye Kâdirdir.*” (Bakara; 106). Ayrıca Nahl;101 ve R'ad;39.
- b) Neshin Kur'an'dan bulunduğu konusunda icmâ mevcuttur.
- c) Sahabeden yalın nakiller de Kur'an'da neshin var olduğunu göstermektedir.
- d) İki âyet arasında çözülemeyen bir çelişki söz konusu ise akıl neshe müracaatı zaruri görmektedir. Yani nesh aklen de mümkündür.

2. Neshi Kabul Etmeyenlerin Delilleri:

- a) Neshin varlığına dair açık bir şekilde delâlet eden bir âyet yoktur. Yukarda bahsedilen âyetler, Kur'an'ın, kendinden önceki kitapları yürürlükten kaldırdığını ifade eder.
- b) Neshin söz konusu olduğunu açık bir şekilde ortaya koyacak üzerinde ittifak edilmiş herhangi bir hadis de mevcut değildir.
- c) Mensûh olduğu ileri sürülen âyetlerin sayıları konusunda da ittifak edilmemiş.
- d) Çoğu zaman mensûhun önce, nâsihin sonra nâzil olduğuna dair kesin bir delil yoktur.
- e) Neshi, akâidle ilgili olmayıp, tefsir ilminde bir sistem niteliğindedir. Reddi küfrü gerektirmez.

➔ Esasen Kur'an'da neshin bulunmadığını ileri süren âlimler, bu hususu *tahsîs* kavramıyla açıklamaktadırlar. Onlara göre Kur'an'da yer alan herhangi bir hüküm hiçbir zaman tamamen ortadan kaldırılmamış; ancak bazı durumlarda bir nassın daha sonra gelen bir nasla anlam alanı darltılmıştır.

Neshi ile Tahsîsin Farkları

1. Neshi hükmün bütün cüzlerini ilga eder, tahsîs hükmün sadece bir kısmını kaldırır.
2. Neshi sadece emir ve nehiylerde mümkün olur, tahsîs haberlerde de yapılabilir.
3. Neshihte mensûhun nâsihten önce nâzil olması gerekirken tahsiste bu şart yoktur.
4. Neshi yalnız kitap ve sünnette, tahsîs bu iki aslın dışında da söz konusudur.

Neshin Şartları

1. Nâsih ve mensûh âyetler arasında birbirleriyle uzlaştırılmayacak derecede bir çelişki olması.
2. Nasların şer'î hüküm taşıması ve mensûh nassın ebedi olduğuna dair bir ifadenin olmaması.
3. Mensûhun önce, nâsihin sonra nâzil olmuş olması
4. Neshi konu olan hükmün, iyilik ve kötülük vasfı taşıyabilmesi. (Ana-babaya iyilik gibi).
5. Hüküm açısından nâsih nassın mutlaka mensûhun seviyesinde veya daha üstün olması.

Neshin Tespiti

➔ Peygamber Efendimiz önceden koymuş olduğu bir yasağı sonradan kaldırarak sünnetteki neshe işaret etmiştir ancak Kur'an'da neshin varlığına dair herhangi bir

beyanda bulunmamıştır. Neshin tespiti konusunda o yüzden sahâbenin bilgisine başvurmak gerekmektedir. Çünkü onların verdiği bilgiler, sonrakiler için çok önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Belirleyici diğer bir hususta icmâ'dır.

Neshin Kısımları

- 1. Metni Mensûh Hükümü Bâki Naslar:** Nesih savuncuları bu kısma örnek olarak 'recim âyeti' diye nitelendirilen "*evli erkek ve evli kadın zina yaptıkları zaman Allah'tan bir cezâ olarak muhakkak onları recmedin. Allah mutlâk gâlip ve hikmet sahibidir*" anlamındaki metni zikretmektedirler. Bu anlayışa göre söz konusu metin daha önce âyet olarak indirilmiş, ancak Yüce Allah belli bir zaman sonra onun hükmünü yürürlükte bırakıp, lafızlarını iptal etmiştir.
- 2. Metni Bâki Hükümü Mensûh Naslar:** Neshin varlığını savunanlar, mensûh âyetler üzerinde ittifak etmiş değillerdir ancak hepsi için geçerli olan lafızlarının okunmasına karşılık hükümleriyle amel edilmemesidir. Bu konuda örnek olarak içki âyetlerini verebiliriz. Mâide;90'nın, Nahl;67, Bakara;219 ve Nisâ;43 âyetlerini neshettiği ifade edilmektedir.
- 3. Hem Hükümü Hem Tilâveti Mensûh Naslar:** Bu hususta ileri sürülen nas şöyledir: Buhârî'nin rivâyetine göre Hz. Âişe söz konusu naklinde şöyle demiştir: *'bilinen on defa emzirme haramlık hükmü doğurur'* âyeti, Kur'an'ın içinde yer almakaydır. Ancak daha sonra bu, 'beş bilinen emme' ile neshedildi. Hz. Peygamber (sav) vefat ettiği zaman onlar Kur'an âyetleri arasında okunmaktaydı. (Müslim; İmam Mâlik; Tirmizî, Dârimî, Ebû Dâvûd) Nesih taraftarlarına göre ilk önce on emzirmenin evlilikte haramlık hükmü doğurduğunu ifade eden âyet nâzil olmuştu, ancak bu daha sonra beş emzirmeyi hüküm olarak ortaya koyan âyetle neshedildi. Ardından da beş emzirmeyi ifade eden âyet tilâvet yönüyle Mushaf'tan çıkarıldı. İlk âyet hem hükmen hem de tilâveten yürürlükten kaldırılırken, ikinci âyet yalnızca lafız yönüyle nesh edilip hükmü ibkâ edilmiş oldu.